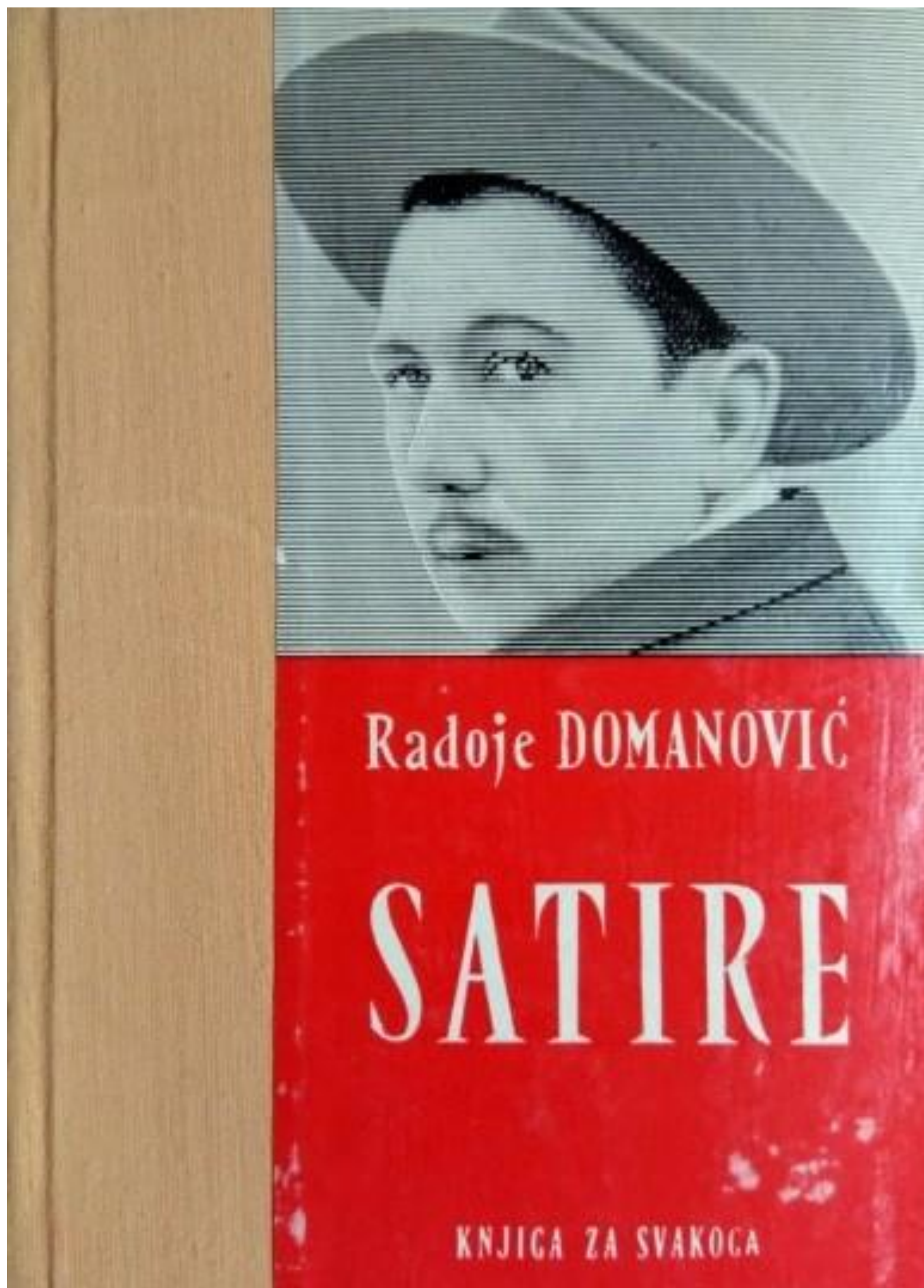

Radoje DOMANOVIĆ
SATIRE
KNJIGA ZA SVAKOGA

Radoje Domanović

SATIRE

- Prema izdanju: Radoje Domanović, *Satire* [IV izdanje]; Školska knjiga, Zagreb 1966.
- Rukopis digitalizovao gospodin Roberto Maglica, a Projektu Rastko priložen ljubaznošću gospodina Danka Šipke (Univerzitet u Poznanju, Poljska).
- Original u FTP arhivi Serbo-Croatian Text Corpus, Adam Mickiewicz University Poznan, Poland.
- Konvertovanje i priređivanje ove verzije uradili marta 2000. Zoran Stefanović, vebmastering Milan Stojić (Projekat Rastko)

Mart 2000.

SADRŽAJ

O Radoju Domanoviću

[Iz knjige: Jovan Deretić, *Kratka istorija srpske književnosti,* BIGZ, Beograd 1983.]

Naša klasična realistička pripovetka geografski je obuhvatila samo deo Srbije. Sva tri njena osnivača potiču iz Zapadne Srbije, koja je i do tada dala najveći broj pisaca. Njihovi neposredni nastavljači, Svetolik Ranković i Radoje Domanović, oba rodom iz centralne oblasti, Šumadije, proširili su dotadašnje granice realizma, ne toliko geografski koliko načinom viđenja i prikazivanja stvarnosti. I jedan i drugi pokušali su negovati seosku pripovetku, ali s mnogo manje uspeha od svojih prethodnika. Njihov pravi domen jest drugi: Rankovićev u psihološkom romanu, Domanovićev u satiričnoj pripoveci. Okrenuti više savremenosti nego prošlosti – onome što je nastajalo, a ne onom što je nestajalo – oni su pružili mračnu, pesimističku viziju stvarnosti, koja stoji nasuprot vedrini i optimizmu prvih realista.

[...] Radoje Domanović (1873-1908) pripada suprotnoj, humorističko-satiričnoj tradiciji srpskog realizma, čiji je začetnik Glišić. Književni rad započeo je pripovetkama iz seoskog života u kojima se, kao i kod njegovih prethodnika, oseća oštra polarizacija između idealizacije i kritičkog razobličavanja, ali bez njihove snage i svežine. Najbolji deo njegova rada, satirične pripovetke, nastale su u nekoliko poslednjih i najcrnjih godina obrenovićevskog apsolutizma, između 1898. i 1903. Sin seoskog učitelja opozicionara, odgojen u duhu narodne poezije i *Gorskog vijenca*, kasnije kao profesor gimnazije zbog političkih uverenja proganjan, premeštan i otpuštan s posla, Domanović je, uz vatreno slobodoljublje, nosio ogorčenu mržnju na sve vidove tiranije, koja je nadahnula njegove najbolje političke satire. Posle pada apsolutizma (1903), nezadovoljan što se u zemlji tako malo izmenilo, razočaran u vlastitu stranku, odajući se sve više neurednu boemskom životu, on je pokušao da i u novim prilikama nastavi rad na političkoj satiri (izdavao je političko-satirični list "Stradija"), ali bez pređašnjeg uspeha. Umro je usamljen, ogorčen, siromašan, u 35. godini života.
Domanović je pisao humorističko-satirične pripovetke, u kojima sve što se zbiva ostaje u granicama realno mogućeg (*Pozorište u palanci, Glasam za slepca, Ne razumem* i dr.), humorističko-satirične pripovetke s elementima groteskne fantastike (*Marko Kraljević po drugi put među Srbima, Razmišljanje jednog običnog srpskog vola*), ali je najveći uspeh postigao u žanru alegorijsko-satirične priče, koju i uvodi u srpsku književnost (*Ukidanje strasti, Danga, Vođa, Mrtvo more, Stradija* i dr.). Satirična vizija stvarnosti obično je uokvirena pričom o imaginarnom putovanju. Pisac, odnosno njegov zamenik u pripoveci, narator, putuje po svetu, na javi ili u snu, i stiže u nekakvu daleku, nepoznatu zemlju, koja se razlikuje od svega što je pre i posle toga video. Sve što se u njoj događa drukčije je od normalnog i prirodnog. Ljudi dobijaju ordene i priznanja za stvari zbog kojih se ide u zatvor, ministri se interesuju svačim, samo ne onim zašto su zaduženi, poslanici, koje postavlja ministar policije, uče ono što im je zadato da kažu u skupštini kao đaci lekcije (*Stradija*). Najveća građanska vrlina jeste ropska poniznost pred predstavnicima vlasti. Građani se ponose što ih jašu kmetovi i panduri, s radošću prihvataju odredbu vlasti da se svakom udari žig na čelo kako bi se razlikovali od stranaca, čin žigosanja pretvara se u veliku svečanost, manifestaciju nacionalnih osećanja (*Danga*). Školskim vaspitanjem i

posebnim merama vlasti građani se odvraćaju od svake opasnosti, svakog rizika, svakog smelog poduhvata. Oni žive mirnim dremljivim životom, bez ambicija i strasti, bez vrlina i poroka, u kojem je aktivna jedino mržnja prema onom ko hoće nešto više da postigne, da se uzdigne iznad proseka (*Ukidanje strasti, Mrtvo more*). U tim satirama Domanović gotovo nikad ne prikriva svoje prave namere. Ironičnim primedbama o "miloj nam i napaćenoj majci Srbiji" i drugim aluzijama, naročito u uvodnim delovima pripovetke, on nam jasno daje na znanje šta se krije iza čudnovate zemlje o kojoj govori, što doprinosi aktuelnosti i ubojitosti satirične žaoke ali isto tako ponekad narušava alegoričnost priče i smanjuje univerzalnost njenog značenja. Pun sklad između satire i alegorije te posebnog i opšteg značenja postignut je u *Vođi*, najboljoj Domanovićevoj satiri, uzbudljivoj priči o kolektivnoj opsednutosti vođom. Čvrste unutarnje arhitektonike, ona se i formalno razlikuje od drugih njegovih satira, gde imamo mozaičku kompoziciju, ređanje više ili manje nezavisnih tematskih celina unutar okvirne priče.

Vođa

- Braćo i drugovi, saslušao sam sve govore pa vas molim da i vi mene čujete. Svi nam dogovori i razgovori ne vrede dokle god smo mi u ovom neplodnom kraju. Na ovoj prljuši i kamenu nije moglo rađati ni kad su bile kišne godine, a kamoli na ovakvu sušu kakvu valjda niko nikad nije zapamtio. Dokle ćemo se ovako sastajati i naprazno razgovarati? Stoka nam polipsa bez hrane, a još malo pa će nam i deca skapavati od gladi zajedno s nama. Mi moramo izabrati drugi način, bolji i pametniji. Ja mislim da je najbolje da mi ostavimo ovaj nerodni kraj pa da se krenemo u beli svet, da tražimo bolju i plodniju zemlju jer se ovako ne može živeti.

(Tako je govorio nekad, na nekom zboru, iznemoglim glasom jedan od stanovnika nekog neplodnog kraja. Gde i kad je ovo bilo, to se, mislim, ne tiče ni vas ni mene. Glavno je da vi meni verujete da je to bilo negde i nekad u nekom kraju, a to je dosta. Ono, doduše, nekad sam držao da sam celu ovu stvar ja sam odnekud izmislio, ali malo-pomalo oslobodih se te strašne zablude i sad tvrdo verujem da je sve ovo što ću sad pričati bilo i moralo biti negde i nekad, i da ja to nikad i ni na koji način nisam ni mogao izmisliti.)

Slušaoci bleda, ispijena lica, tupa, mutna, gotovo besvesnog pogleda, sa rukama pod pojasom, kao da oživeše na ove mudre reči. Svaki je već sebe zamišljao u kakvom čarobnom, rajskom predelu, gde se mučan i trudan rad plaća obilnom žetvom.

- Tako je, tako je... - zašuštaše iznemogli glasovi sa sviju strana.

- Je li b-l-i-z-u? - ču se razvučen šapat iz jednog ugla.

- Braćo! - otpoče opet jedan govoriti malo jačim glasom. - Mi moramo odmah poslušati ovaj predlog, jer ovako se više ne može. Radili smo i mučili smo se, pa sve uzalud. Odvajali smo i od usta svojih te sejali, ali naiđu bujice pa snesu i seme i zemlju sa vrleti, i ostane go kamen. Hoćemo li mi večito ovde ostati i raditi od jutra do mraka, pa opet biti i gladni i žedni, i goli i bosi?... Moramo poći i potražiti bolju, plodniju zemlju, gde će nam se mučan trud nagrađivati bogatim plodom.

- Da pođemo, odmah da pođemo, jer se ovde živeti ne može! - zašušta šapat, i masa pođe nekud ne misleći kuda.

- Stanite, braćo, kuda ćete? - i opet će onaj prvi govornik. - Moramo ići, ali se tako ne može. Mi moramo znati kuda idemo, inače možemo propasti gore mesto da se spasemo. Ja predlažem da izaberemo vođu, koga svi moramo slušati i koji će nas voditi pravim, najboljim i najprečim putem.

- Da izaberemo, odmah da izaberemo!... - ču se sa sviju strana.

Sad tek nastade prepirka, pravi haos. Svaki govori i niko nikog niti sluša, niti može čuti. Zatim se počeše odvajati u grupice; svaka šuška nešto za se, pa i grupice prskoše i uzeše

se za ruke sve dva i dva, te jedan drugom govori i dokazuje, vuče jedan drugog za rukave i meće ruku na usta. Opet se sastanu svi, i opet svi govore.

- Braćo! - istače se odjednom jedan jači glas i nadmaši ostale promukle, tupe glasove. - Mi ovako ne možemo ništa učiniti. Svi govorimo, i niko nikog ne sluša. Biramo vođu! Pa koga bi to između nas i mogli izabrati? Ko je između nas putovao da zna putove? Mi se svi dobro znamo, i ja prvi se ne bih smeo sa svojom decom poveriti nijednome ovde na ovom zboru. Nego kažite vi meni koji poznaje onoga putnika tamo što još od jutros sedi u hladu kraj puta?

Nastade tišina, svi se okretoše nepoznatome i uzeše ga meriti od glave do pete.

Čovek onaj srednjih godina, mrka lica koje se gotovo i ne vidi od duge kose i brade, sedi, ćuti kao i dotle i nekako zamišljeno lupka debelim štapom po zemlji.

- Juče sam ja video ovoga istog čoveka sa jednim dečkom. Uhvatili se za ruke i idu ulicom. Sinoć onaj dečko otišao nekud kroza selo, a ovaj sam ostao.

- Ostavi, brate, te sitnice i ludorije da ne gubimo vremena. Ko je, da je, on je putnik izdaleka, čim ga niko od nas ne zna, te sigurno zna dobro najpreči i najbolji put da nas povede. Kako ga ja cenim, izgleda da je vrlo pametan čovek jer neprestano ćuti i misli. Drugi bi se brzoplet već deset puta dosad umešao među nas ili počeo ma s kim razgovor, a on toliko vremena sedi samcat i samo ćuti.

- Dabogme, ćuti čovek i misli nešto. To ne može biti druge nego da je vrlo pametan! - zaključiše i ostali pa uzeše opet zagledati stranca i svaki na njemu i njegovu izgledu otkri poneku sjajnu osobinu, poneki dokaz njegove neobično jake pameti.

Ne provede se mnogo razgovora, i svi se saglasiše da bi najbolje bilo da umole ovog putnika koga im je, kako vele, sam bog poslao: da ih povede u svet da traže bolji kraj i plodniju zemlju, da im bude vođ, a oni da ga bezuslovno slušaju i pokoravaju mu se.

Izabraše iz svoje sredine desetoricu koji će otići strancu te mu izneti pobude zbora i svoje bedne prilike i umoliti ga da se primi za vođu.

Otidoše ona desetorica, pokloniše se smerno pred mudrim strancem, i jedan od njih uze govoriti o neplodnom zemljištu njihova kraja, o sušnim godinama, o bednom stanju u kome se nalaze, i završi ovako:

- To nas nagoni da ostavimo svoj kraj i svoje kuće pa da pođemo u svet tražiti bolji zavičaj. I baš sad kada padosmo na tako srećnu misao, kao da se i bog smilova na nas te nam posla tebe, mudri i vrli stranče, da nas povedeš i spaseš bede. Mi te u ime svih stanovnika molimo da nam budeš vođ, pa kud god ti, mi za tobom. Ti znaš putove, ti si svakako i rođen u srećnijem i boljem zavičaju. Mi ćemo te slušati i pokoravati se svakoj naredbi tvojoj. Hoćeš li, mudri stranče, pristati da spaseš tolike duše od propasti, hoćeš li nam biti vođa?

Mudri stranac za sve vreme tog dirljivog govora ne podiže glavu. Ostade do kraja u istom položaju kako ga i zatekoše: oborio glavu namršten, ćuti, lupka po zemlji i - misli. Kad se govor završi, on ne menjajući položaj kratko i lagano procedi kroza zube:

- Hoću!

- Možemo li, dakle, poći s tobom i tražiti bolji kraj?

- Možete! - produži mudri stranac ne dižući glave.

Sad nastade oduševljenje i izjave zahvalnosti, ali na to mudrac ne reče ni reči.

Saopštiše zboru srećan uspeh dodajući kako tek sad vide kakva velika pamet leži u tom čoveku.

- Nije se ni makao s mesta, niti glave podiže, bar da vidi ko mu govori. Samo ćuti i misli. Na sve naše govore i zahvalnosti svega je dve reči progovorio.

- Pravi mudrac!... Retka pamet!... - povikaše veselo sa sviju strana, tvrdeći kako ga je sam bog kao anđela s neba poslao da ih spase. Svaki bejaše tvrdo uveren u uspeh pored takvog vođe, da ga ništa na svetu ne bi moglo razuveriti.

I tako na zboru bi sad utvrđeno da se krenu još sutra zorom.

*****

Sutradan se iskupi sve što imaše odvažnosti da pođe na daleki put. Više od dve stotine porodica dođe na urečeno mesto, a malo ih je još i ostalo da čuvaju staro ognjište.

Tužno je pogledati tu masu bednog stanovništva koje ljuta nevolja nagoni da napusti kraj u kome su se rodili i u kome su grobovi predaka njihovih. Lica njihova koštunjava, iznemogla, suncem opaljena; patnja je dugim nizom mučnih godina ostavljala traga na njima i izrazu dala slike bede i gorkog očajanja. Ali se u ovom trenutku u njihovim očima ogledaše prvi zračak nade, ali i tuge za zavičajem. Ponekom starcu se slila suza niz smežurano lice, uzdiše, očajno vrti glavom s puno neke slutnje, i radije bi ostao da pričeka još koji dan pa da i on ostavi kosti u tom kršu negoli da traži bolji zavičaj; mnoge od žena glasno nariču i opraštaju se sa umrlima kojima grobove ostavljaju; ljudi se otimaju da se i sami ne bi raznežili i viču:

- Dobro, hoćete li da i dalje gladujemo u ovom prokletom kraju i da živimo po ovim udžericama?

A i oni bi sami čisto hteli da ceo taj prokleti kraj i one bedne kućice ponesu, da se može kako, sa sobom.

Graja i galama kao u svakoj masi. Uznemireni i ljudi i žene, a i deca što ih majke nose na leđima, u ljuljkama, udarila u ciku; uznemirila se nekako čak i stoka. Stoke malo i imaju, ali tu je poneka kravica, poneko mršavo, čupavo kljuse s velikom glavom i debelim nogama, na koga su natovarili vazda nekih ponjava, torbi, ili po dve vreće preko samara, pa se siroto povodi pod teretom, a opet se drži u sili pa zarže pokadšto. Neki, opet, natovarili magare, dečurlija vuče pse o lancima. Tu je, dakle, razgovor, vika, psovka, kuknjava, plač, lavež, pa čak i jedan magarac dva-triput njaknuo, ali vođa ni reči da progovori, kao da ga se cela ta masa i vreva ništa ne tiče. Pravi mudrac!

On jednako sedi oborene glave, ćuti i misli, i ako tek pljucne pokatkad, to mu je sve. Ali mu je baš zbog takva držanja popularnost narasla tako da je svaki bio u stanju skočiti, što kažu, za njim i u vatru i u vodu. Među mnogima mogao se čuti otprilike ovakav razgovor:

- More, srećni smo, te naiđosmo na ovakva čoveka, a da smo bez njega pošli, ne dao bog, zlo i naopako, propali bismo!

- To je pamet, moj brate! Samo ćuti, reči još nije progovorio! - reći će jedan pa pogleda sa strahopoštovanjem i ponosom u vođu.

- Šta ima da govori? Ko govori, taj malo što misli! Mudar čovek, razume se, pa samo ćuti i nešto misli!... - dodade drugi, pa i on sa strahopoštovanjem pogleda vođu.

- Pa nije ni lako voditi ovoliki svet! I mora da se misli kad je primio na sebe toliku dužnost! - opet će prvi.

Dođe vreme polasku. Čekali su malo ne bi li se još ko prisetio da pođe s njima, ali kako nikog ne beše, nije se moglo dalje oklevati.

- Hoćemo li krenuti? - pitaju vođu.

On ustade bez reči.

Uz vođu se odmah grupisaše najodvažniji ljudi da mu se nađu u nesrećnu slučaju i da ga čuvaju da mu se ne bi desila kakva opasnost.

Vođa svojski namršten, oborene glave, koraknu nekoliko puta mašući dostojanstveno štapom ispred sebe, a masa krene za njim i viknu nekoliko puta:

- Živeo!

Vođa koraknu još nekoliko koraka i udari u plot od opštinske zgrade. Tu, naravno, stade on, stade masa. Vođa se izmače malo i lupi dva-tri puta štapom po plotu.

- Šta ćemo? - pitaju.

On ćuti.

- Šta: šta ćemo? Obaljuj plot! To ćemo! Vidiš da čovek daje štapom znak šta treba raditi! - viknuše oni što su uz vođu.

- Eno vrata, eno vrata - viču deca i pokazuju vrata koja su ostala na protivnoj strani.

- Pssst, mir, deco!

- Buditeboksnama, što se čini! - krste se neke žene.

- Ni reči, on zna šta treba. Obaljujmo plot!

Za tili časak puče plot kao da ga nije bilo.

Prođoše.

Nisu makli ni sto koraka, a vođa zapade u neki veliki trnjak i zastade. S mukom se iščupa natrag i uze štapom udarati to levo, to desno. Stoje svi.

- Pa šta je sad opet? - viču oni pozadi.

- Da se probija trnjak! - viknuše opet oni uz vođu.

- Evo puta iza trnjaka! Evo puta iza trnjaka! - viču deca, pa i mnogi ljudi iz pozadine.

- Eto puta, eto puta! - rugaju se gnevno oni uz vođu. - A ko li zna kud vodi, slepci jedni? Ne mogu svi zapovedati! On zna kud je bolje i preče! Provaljujmo trnjak!

Navališe provaljivati.

- A jaoj! - zavapi poneko kome se zabije trn u ruku ili ga šine ostruga po licu.

- Nema, brajko, ništa bez muke. Valja se i promučiti ako mislimo uspeti! - odgovaraju na to najodvažniji.

Probiše posle mnogih napora trnjak i pođoše dalje.

Išli su neko kratko vreme i naiđoše na neke vrljike.

Obališe i njih pa pođoše dalje.

Malo su prešli toga dana jer su još nekoliko manjih, sličnih prepona morali savlađivati, a uz mršavu hranu, jer neko je poneo suva hleba i nešto malo smoka uz hleb, poneko samo hleba, da bar ovda-onda zalaže glad, a poneki ni hleba nije imao. Dao bog još letnje vreme te se bar gdegde nađe koja voćka.

Prvi dan tako pređoše malo, a osećahu mnogo umora. Opasnosti velike ne ukazaše se, pa i nesrećnih slučajeva ne beše. Naravno da se pri tako velikom preduzeću ovo mora računati u sitnice: jednu ženu ošinu trn po levom oku, te je previla vlažnu krpu; jedno dete udarila vrljika preko nožice pa hramlje i jauče; jedan starac se sapleo na ostrugu, pao i uganuo nogu, previli su mu tucan crni luk, a on junački trpi bol i ide dalje odvažno za vođom oslanjajući se na štap. (Mnogi su, doduše, govorili da čiča laže kako je uganuo nogu, već se samo pretvara jer je rad da se vrati natrag.) Najzad malo ko da nema trn u ruci ili da nije ogreben po licu. Ljudi junački trpe, žene proklinju čas kad su pošle, a deca ko deca, naravno plaču, jer ne pojme kako će se bogato nagraditi ta muka i bol.

Na preveliku sreću i radost sviju vođi se ništa nije desilo. Ono, ako ćemo pravo, njega najviše i čuvaju, ali tek, tek - ima čovek i sreće.

Na prvom konaku se pomoliše i zahvališe bogu što su prvi dan srećno putovali i što im se vođi nije nikakvo pa ni najmanje zlo dogodilo. Zatim će uzeti reč jedan iz one grupe najodvažnijih. Preko lica mu stoji masnica od ostruge, ali se on na to ne osvrće:

- Braćo! - poče on. - Evo smo, hvala bogu, već jedan dan prevalili srećno. Put nije lak, ali moramo savladati junački sve prepone, kad znamo da nas ovaj mučni put vodi sreći našoj. Neka nam bog milostivi sačuva vođu od svakog zla i da bi nas i dalje ovako uspešno vodio!...

- Sutra ću izgubiti, ako je tako, i ovo drugo oko!... - progunđa ljutito ona žena.

- A jaoj, noga! - prodera se čiča, oslobođen tom primedbom ženinom.

Deca već stalno kenjkaju i plaču, i jedva ih majke utišavaju da bi se čule reči govornikove.

- Jest, izgubićeš drugo oko! - planu govornik. - Pa neka oba oka izgubiš! Ništa to nije da jedna žena izgubi oči za ovako veliku stvar! To je sramota! Misliš li na dobro i sreću svoje dece? Neka polovina nas propadne za ovu stvar, pa ništa. Čudna mi čuda jedno oko! Šta će ti oči, kad ima ko za nas da gleda i vodi nas sreći? Valjda ćemo zbog tvoga oka i čičine noge napustiti ovo plemenito preduzeće?

- Laže čiča! Laže čiča, pretvara se samo da se vrati! - čuše se glasovi sa sviju strana.

- Kome se, braćo, ne ide - opet će govornik - neka se vrati, a ne da kuka i buni druge ljude. Šta se mene tiče, ja ću za ovim mudrim vođom ići dok me traje.

- Svi ćemo, svi za njim dok nas traje.

Vođa je ćutao.

Ljudi ga opet uzeše zagledati i šaputati:

- Samo ćuti i misli!

- Mudar čovek!

- Gle, kakvo je njemu čelo!

- I namršten jednako.

- Ozbiljan!

- Kuražan je, vidi se po njemu.

- Kuražan, mani ga: plot, vrljike, trnjake, sve to skrši. Samo tek namršten onako lupi štapom i ne govori ništa, a ti onda gledaj šta ćeš.

*****

Tako prođe prvi dan, a sa istim uspehom prođe još nekoliko dana. Ništa od veće važnosti, same sitnije prepone: stropoštaju se u jendek, u jarugu, udare na vrzinu, na ostrugu, na bocu, slomi po nekoliko njih nogu ili ruku, razbije poneko glavu, ali se sve te muke podnose. Neki su starci propali, ali su stari i bili.

- Pomrli bi da su i u kući sedeli, akamoli na putu! - rekao je onaj govornik, te ohrabrio svet da ide dalje. Nekoliko manje dece od godine-dve dana propalo je, ali stegli su srce roditelji jer je tako bog hteo, a i žalost je manja što su deca manja.

- To je manja žalost, a ne dao bog da roditelji dočekaju da gube decu kad prispeju za udaju i ženidbu! Kad je tako suđeno, bolje što pre, jer manje i žalosti! - tešio je opet onaj govornik.

Mnogi hramlju i gegaju se, neki zavili marame preko glave i hladne obloge metnuli na čvoruge, neki nose ruku u marami. Svi se podrpali i pocepali, pa im vise dronjci s odela, ali ipak se ide srećno dalje. Sve bi to lakše podnosili, ali ih je glad često mučila. Ali napred se mora.

Jednog dana se desi nešto važnije.

Vođa ide napred, uz njega najodvažniji (manje dvojica. Za njih se ne zna gde su. Opšte je mišljenje da su izdali i pobegli. Jednom je prilikom onaj govornik i govorio o njihovu sramnom izdajstvu. Malo ih je koji drže da su propali u putu, ali ćute i mišljenje ne kazuju da se svet ne plaši), pa onda redom ostali. Najedared se ukaza grdno velika i duboka kamenita jaruga, pravi ambis. Obala tako strma da se nije smelo ni koračiti napred. I odvažni zastadoše i pogledaše vođu. On oborene glave, namršten i zamišljen ćuti i odvažno korača napred lupkajući štapom pred sobom to levo, to desno, po svom poznatom običaju, a to ga je, kako mnogi vele, pravilo još dostojanstvenijim. Nikoga on ne pogleda, ništa ne reče, na njegovom licu nikakve promene ni traga od straha. Sve bliže ambisu. Čak i oni najhrabriji od najhrabrijih došli u licu bledi kao krpa, a niko ne sme ni reči da primeti pametnom, oštrom i odvažnom vođi. Još dva koraka, pa je vođa do ambisa.

U smrtnom strahu, razrogačenih očiju stuknuše svi, a najodvažniji taman da zadrže vođu, pa makar se ogrešili o disciplinu, a on u tom koraknu jedanput, drugi put i strmeknu u jarugu.

Nastade zabuna, kuknjava, graja, ovlada strah. Neki počeše bežati.

- Stanite, kuda ste nagli, braćo! Zar se tako drži zadata reč? Mi moramo napred za ovim mudrim čovekom, jer on zna šta radi! Nije valjda lud da sebe upropasti! Napred za njim! Ovo je najveća, ali možda i poslednja opasnost i prepona. Ko zna da još tu iza jaruge nije kakva divna plodna zemlja koju je bog nama namenio! Napred samo, jer bez žrtava nema ničega! - tako izgovori onaj govornik i koraknu dva koraka napred te ga nestade u jaruzi. Za njim oni najodvažniji, a za ovima jurnuše svi.

Kuknjava, stenjanje, kotrljanje, ječanje po strmoj obali one grdne rupčage. Bi se zakleo čovek da niko živ, akamoli zdrav i čitav izići ne može iz tog ambisa. Ali tvrd je čovečji život. Vođa je imao retku sreću pa se pri padu zadržao, kao i uvek, na nekom džbunu te se nije povredio, a uspeo je da se polako iskobelja i iziđe na obalu.

Dok se dole razlegaše kuknjava i lelek, ili se čujaše potmulo stenjanje, on seđaše nepomičan. Ćuti samo i misli. Neki dole ugruvani i rasrđeni počeše ga i psovati, ali se on ni na to ne osvrtaše.

Koji su se srećnije skotrljali i zaustavili se gde na džbun ili drvo, počeše s mukom izlaziti iz jaruge. Neko slomio nogu, nego ruku, neko razbio glavu, pa ga krv zalila po licu. Kako ko, tek niko čitav sem vođe. Gledaju u vođu mrko, popreko i stenju od bola, a on ni glave da digne. Ćuti i misli, kao svaki mudrac!

*****

Prošlo je još vremena. Broj putnika sve manji i manji. Svaki dan odnese po nekog. Neki su napuštali takav put i vraćali se natrag.

Od velikog broja putnika zaostade još dvaestak. Svakom se očajanje i sumnja ogleda na mršavu, iznemoglu licu od napora i gladi, ali niko ništa ne govori. Ćute kao i vođa, i idu. Čak i onaj vatreni govornik maše očajno glavom. Težak je to put bio.

Iz dana u dan se i od ovih poče broj smanjivati, i ostade desetak druga. Lica još očajnija, a celim putem se mesto razgovora čuje kukanje i ječanje.

Sad više behu nakaze nego ljudi. Idu na štakama, obesili ruke o marame što su vezane oko vrata. Na glavi sila od prevoja, obloga, tiftika. I ako bi baš i hteli prinositi nove žrtve, nisu mogli, jer na telu gotovo i ne beše mesta za nove rane i uboj.

Izgubili su već i veru i nadanje i oni najodvažniji i najčvršći, ali idu ipak dalje, to jest muče se na neki način s teškim naporima uz kukanje od bola. Pa i šta bi kad se natrag ne može? Zar tolike žrtve, pa sad napustiti put?!

Smračilo se. Gegaju se tako na štakama, dok tek pogledaše, a vođe nema pred njima. Još po jedan korak, pa svi opet u jarugu.

- A jaoj, noga!... A jaoj, majko moja, ruka!... A jaoj! - razleže se kuknjava, a zatim samo krkljanje, ječanje i stenjanje. Jedan je potmuo glas psovao čak i dičnog vođu, pa umuče.

*

Kad je svanulo, a vođa sedi onako isto kao i onoga dana kad ga izabraše za vođu. Na njemu se ne opažaju nikakve promene.

Iz jaruge izbaulja onaj govornik, a za njim još dvojica. Obazreše se oko sebe onako nagrđeni i krvavi da vide koliko ih je ostalo, ali samo je još njih trojica. Smrtni strah i očajanje ispuni njihovu dušu. Predeo nepoznat, brdovit, go kamen, a puta nigde. Još pre dva dana su prešli preko puta i ostavili ga. Vođa je tako vodio.

Pomisliše na tolike drugove i prijatelje, na toliku rodbinu koja propade na tom čudotvornom putu, pa ih obuze tuga jača od bola u osakaćenim udovima. Gledahu rođenim očima svoju rođenu propast.

Onaj govornik priđe vođi i poče govoriti iznemoglim, ustreptalim glasom, punim bola, očajanja i gorčine:

- Kuda ćemo?

Vođa ćuti.

- Kuda nas vodiš i gde si nas doveo? Mi se tebi poverismo zajedno sa svojim porodicama i pođosmo za tobom ostavivši kuće i grobove naših predaka ne bismo li se spasli propasti u onom neplodnom kraju, a ti nas gore upropasti. Dve stotine porodica povedosmo za tobom, a sada prebroj koliko nas je još ostalo.

- Pa zar niste svi na broju? - procedi vođa ne dižući glave.

- Kako to pitaš? Digni glavu, pogledaj, prebroj koliko nas ostade na ovom nesrećnom putu! Pogledaj kakvi smo i mi što ostadosmo. Bolje da nismo ni ostali nego da smo ovakve nakaze.

- Ne mogu da pogledam!...

- Zašto?!

- Slep sam!

Nastade tajac.

- Jesi li u putu vid izgubio?

- Ja sam se i rodio slep.

Ona trojica oboriše očajno glave.

Jesenji vetar strahovito huči planinom i nosi uvelo lišće. Po brdima se povila magla, a kroz hladan, vlažan vazduh šušte gavranova krila i razleže se zloslutno graktanje. Sunce sakriveno oblacima koji se kotrljaju i jure žurno nekud dalje, dalje.

Ona se trojica zgledaše u smrtnom strahu.

- Kuda ćemo sad? - procedi jedan grobnim glasom.

- Ne znamo!

(Kraj)

Danga

Snio sam strašan san. Ne čudim se samom snu, već se čudim kako sam imao kuraži i da sanjam strašne stvari, kad sam i ja miran i valjan građanin, dobro dete ove namučene, mile nam majke Srbije, kao i sva druga deca njena. 'Ajde, da rečem da ja pravim izuzetak od ostalih, ali ne, brate, već sve na dlaku radim što i drugi, a ponašanja sam tako pažljiva da mi nema ravna. Jedared sam video na ulici otkinuto sjajno dugme od policijske uniforme, zagledah se u njegov čarobni sjaj i taman htedoh proći, pun nekih slatkih misli, dok mi odjednom zadrhta sama ruka pa pravo kapi; glava se sama prikloni zemlji a usta mi se razvukoše na prijatan osmeh, kojim obično svi mi starijeg pozdravljamo.

"Baš mi krv u žilama plemenita, i ništa drugo!" pomislih u tom trenutku i s prezrenjem pogledah na jednog prostaka što baš u taj mah prođe i u nepažnji nagazi ono dugme.

- Prostak! - izgovorim jetko i pljunem pa mirno produžim dalje šetati, utešen mišlju da su takvi prostaci u vrlo malom broju, a neobično mi beše prijatno što je meni bog dao fino srce i plemenitu, vitešku krv naših starih.

Eto, sad vidite kako sam krasan čovek, koji se baš ništa ne razlikuje od ostalih valjanih građana, pa ćete se i sami čuditi otkud baš meni u snu da dođu strašne i glupe stvari na um.

Toga dana mi se nije ništa neobično desilo. Večerao sam dobro i po večeri čačkao zube, pijuckao vino, a zatim, pošto sam tako kuražno i savesno upotrebio sva svoja građanska prava, legao u postelju i uzeo knjigu da bih pre zadremao. Ubrzo mi je knjiga ispala iz ruke, pošto je, naravno, ispunila moju želju, i ja sam zaspao kao jagnje s mirnom savešću, jer sam potpuno izvršio sve svoje dužnosti.

Odjednom se obretoh kao na nekom uskom, brdovitom i kaljavom putu. Hladna, mračna noć. Vetar jauče kroz ogolelo granje i čisto seče gde dohvati po goloj koži. Nebo mračno, strašno i nemo, a sitan sneg zavejava u oči i bije u lice. Nigde žive duše. Žurim napred i klizam se po kaljavu putu, to levo, to desno. Posrtao sam, padao, i najzad zalutao. Lutao sam tako bogzna kuda, a noć nije bila kratka, obična noć, već kao nekakva dugačka noć, kao čitav vek, a ja neprestano idem, a ne znam kuda.

Išao sam tako vrlo mnogo godina i otišao nekud tako daleko, daleko od svog zavičaja u neki nepoznati kraj, u neku čudnu zemlju za koju valjda niko živ i ne zna, i koja se sigurno samo u snu može sanjati.

Vrljajući po toj zemlji stignem u neki veliki, mnogoljudni grad. Na prostranoj pijaci toga grada iskupio se silan narod i podigla se strašna graja da uši čoveku zagluhnu. Odsednem u jednu gostionicu baš prema pijaci i upitam mehandžiju što se skupio toliki svet.

- Mi smo mirni i valjani ljudi - otpoče mi on pričati - verni smo i poslušni svome kmetu.

- Zar je kod vas kmet najstariji? - prekidoh ga pitanjem.

- Kod nas upravlja kmet, i on je najstariji; posle njega dolaze panduri.

Ja se nasmejah.

- Što se smeješ?... Zar ti nisi znao?... A odakle si ti?

Ja mu ispričam kako sam zalutao i da sam iz daleke zemlje, Srbije.

- Slušao sam ja o toj čuvenoj zemlji! - prošaputa onaj za sebe i pogleda me s rešpektom, zatim mi se obrati glasno:

- Eto, tako je kod nas! - produži on. - Kmet upravlja sa svojim pandurima.

- Kakvi su to panduri kod vas?

- E, pandura, znaš, ima raznih i razlikuju se po rangu. Ima viših i nižih... Dakle, mi smo ti ovde mirni i valjani ljudi, ali iz okoline dolaze ovamo svakojaki probisveti te nas kvare i uče zlu. Da bi se raspoznavao svaki naš građanin od ostalih, kmet je juče izdao naredbu da svi ovdašnji građani idu pred opštinski sud, gde će svakom udariti žig na čelo. Eto zato se narod iskupio, da se dogovorimo šta ćemo raditi.

Ja se stresoh i pomislih da što pre bežim iz te strašne zemlje, jer se ja, iako sam plemeniti Srbin, nisam navikao baš na toliko viteštvo, i bi mi zazorno!

Mehandžija se dobrodušno nasmeja i tapnu me po ramenu pa će oholo reći:

- He, stranče, ti se već uplašio?!... Mеđer nema naše kuraži daleko!...

- Pa šta mislite da radite? - upitam stidljivo.

- Kako: šta mislimo! Videćeš ti samo naše junaštvo! Nema naše kuraži nadaleko, kažem ti. Prošao si mnogi svet, ali sam siguran da većih junaka nisi video. Hajdemo tamo zajedno! Ja moram požuriti. Taman mi da pođemo, kad se pred vratima ču pucanj biča.

Provirim napolje, kad al' imam šta videti: jedan čovek sa nekom trorogljastom, sjajnom kapom, a u šarenom odelu, jaše jednog drugog čoveka u vrlo bogatu odelu običnog, građanskog kroja, i zaustavi se pred mehanom te se skide.

Mehandžija iziđe i pokloni se do zemlje, a onaj čovek u šarenom odelu uđe u mehanu i sede za naročito ukrašen sto. Onaj u građanskom odelu ostade pred mehanom čekajući. Mehandžija se i pred njim duboko pokloni.

- Šta ovo znači? - upitam mehandžiju zbunjeno.

- Pa ovaj što uđe u mehanu, to je viši pandur, a ovo je jedan od najuglednijih građana, naš veliki bogataš i patriota - prošaputa mehandžija.

- Pa što dopušta da ga jaše?

Mehandžija mahnu na mene glavom, te odosmo malo ustranu. Nasmeja se nekako prezrivo i reče:

- Pa to se kod nas smatra za počast koje se retko ko udostoji!...

On mi pričaše još vazda stvari, no ja ga od uzbuđenja nisam razabrao. Ali sam poslednje reči dobro čuo:

- To je usluga otadžbini koju ne može i ne ume svaki narod da ceni!

Stigosmo na zbor gde je već otpočet izbor časništva zborskog.

Jedna grupa istakla kao kandidata za predsednika nekog Kolba, ako se dobro sećam imena; druga grupa nekog Talba, treća, opet, svoga kandidata.

Napravi se grdan metež; svaka grupa želi da proturi svoga čoveka.

- Ja mislim da od Kolba nemamo boljeg čoveka za predsednika tako važnog zbora - govori jedan iz prve grupe - jer njegove su građanske vrline i kuraž svima nama dobro poznate. Ja mislim da nema nijednog među nama koga su velikaši češće jahali no njega.

- Šta ti govoriš - ciči jedan iz druge grupe - kad tebe nije ni praktikant nikad uzjahao!

- Znamo mi vaše vrline! - viče neko iz treće grupe. - Vi niste ni jedan udarac biča otrpeli a da ne zakukate.

- Da se sporazumemo, braćo! - poče Kolb. - Mene su, istina, jahali često naši velikodostojnici još pre deset godina i udarali bičem, pa nisam jaukao, ali opet može biti da ima još zaslužnijih ljudi. Ima možda mlađih i boljih.

- Nema, nema! - dreknuše njegovi birači.

- Nećemo da čujemo za te stare zasluge! Kolba su jahali još pre deset godina! - viču iz treće grupe.

Najedanput se utiša graja; narod se rasklopi te učini prolaz, na kome ugledah mlada čoveka oko svojih tridesetak godina. Kako on naiđe, sve se glave duboko prikloniše.

- Ko je ovo? - šapnuh mehandžiji.

- To je prvak u građanstvu. Mlad čovek, ali mnogo obećava. U svoje mlado doba dočekao je da ga je i sam kmet već tri puta dosad jahao. Stekao je više popularnosti nego iko dosada.

- Možda će njega izabrati?... - upitam.

- Više nego sigurno, jer ovo dosad što je kandidata, sve su stariji, i posle toga i vreme ih već pregazilo, a ovoga je juče kmet projahao.

- Kako se zove?

- Kleard.

Učiniše mu počasno mesto.

- Ja mislim - prekide Kolb tišinu - da nam boljeg čoveka za ovo mesto ne treba tražiti od Klearda. Mlad je, ali mi stariji ni izbliza nismo mu ravni.

- Tako je, tako je!... Živeo Kleard!... - zaori se iz svih grla.

Kolb i Talb ga odvedoše da zauzme predsedničko mesto.

Svi se opet prikloniše duboko, zatim nastade tajac.

- Hvala vam, braćo, na ovako visokoj pažnji i počasti koju mi danas jednodušno ukazaste! Vaše nade koje su položene na mene i suviše su laskave. Teško je rukovoditi narodnim željama u ovako važne dane, ali ja ću uložiti sve svoje sile da poverenje vaše opravdam, da vas svuda iskreno zastupam i da svoj ugled i dalje visoko održim. Hvala vam, braćo, na izboru!

- Živeo, živeo, živeo! - osu se sa sviju strana.

- A sada, braćo, dozvolite da sa ovoga mesta progovorim nekoliko reči o ovom važnom događaju. Nije lako pretrpeti muke i bolove koji nas očekuju; nije lako izdržati da se vrelim gvožđem stavi žig na naše čelo. Jest, to su muke koje ne može svaki podneti. Neka kukavice drhte i blede od straha, ali mi ni za trenutak ne smemo zaboraviti da smo potomci vrlih predaka, da kroz naše žile teče plemenita, junačka krv naših đedova, onih div-vitezova što ni zubom ne škripnuše umirući za slobodu i dobro nas, njihovih potomaka. Ništavne su ove muke prema onim mukama, pa zar da se mi pokažemo trulim i kukavičkim kolenom sada, u svakom dobru i izobilju? Svaki pravi rodoljub, svaki koji želi da se pleme ne obruka pred svetom, podneće bol junački i muški.

- Tako je! Živeo, živeo!

Još se javi nekoliko vatrenih govornika koji su hrabrili zastrašeni narod i govorili otprilike to isto što i Kleard.

Javi se za reč jedan bled, iznemogao starac, smežurana lica, bele kose i brade kao sneg. Noge mu klecaju od starosti, leđa povijena, a ruke drhte. Glas mu je treperео a u očima se svetle suze.

- Deco! - otpoče on, a suze se skotrljaše niz blede smežurane obraze i padoše na belu bradu. - Meni je teško i skoro ću umreti, ali mi se čini da je bolje ne dopustiti takvu sramotu. Meni je stotinu godina i živeo sam bez toga... Pa zar sada da mi se na ovu sedu iznemoglu glavu udara žig ropski?...

- Dole s tom matorom rđom! - dreknu predsednik.

- Dole s njim! - viču jedni.

- Matora kukavica! - viču drugi.

- Mesto da mlađe kuraži, a on još plaši narod! - viču treći.

- Sram ga bilo one sede kose! Naživeo se, pa ga još strah nečega, a mi mlađi junačniji! - viču četvrti.

- Dole s kukavicom!

- Da se izbaci napolje!

- Dole s kukavicom!

Razdražena masa mladih, junačnih građana jurnu na iznemoglog starca te ga u jarosti počeše udarati i vući.

Jedva ga pustiše zbog starosti, inače bi ga kamenjem zasuli.

Svi se zakleše i zaveriše da će sutra osvetlati obraz svoga narodnog imena i da će se junački držati.

Zbor se rasturi u najboljem redu. Pri izlaženju se čuli glasovi:

- Sutra ćemo videti ko smo!

- Videćemo sutra mnoge hvališe!

- Došlo je vreme da se pokažemo ko vredi, a ko ne, a ne da se svaka rđa razmeće junaštvom!

*****

Vratio sam se natrag u hotel.

- Jesi li video ko smo mi? - upita ponosno mehandžija.

- Video sam - odgovorim mehanično, a osećam kako me snaga izdala i glava buči od čudnih utisaka.

Još tog istog dana sam čitao u novinama njihovim uvodni članak ove sadržine:

"Građani, vreme je da jednom prestanu dani prazne hvale i razmetanja ovoga ili onoga od nas! Vreme je da se jednom prestanu ceniti prazne reči kojima mi izobilujemo ističući svoje neke uobražene vrline i zasluge; vreme je, građani, da se jednom i na delu oprobamo i da se stvarno pokažemo ko vredi, a ko ne! Ali držimo da među nama neće biti sramnih kukavica, koje će vlast sama morati silom doterivati na određeno mesto gde će se žig udarati. Svako, koji u sebi oseća i trunku viteške krvi naših starih, grabiće se da što pre mirno i s ponosom podnese muke i bol, jer je to bol sveti, to je žrtva koju otadžbina i opšte dobro sviju nas zahteva. Napred, građani, sutra je dan viteške probe!..."

Moj mehandžija je toga dana legao da spava odmah posle zbora da bi sutradan što pre stigao na određeno mesto. Mnogi su, opet, otišli odmah pred sudnicu da uhvate što bolje mesto.

Sutradan otidem i ja pred sudnicu. Sleglo se sve iz grada, i malo i veliko, i muško i žensko. Neke majke ponele i malu decu u naručju da i njih žigošu ropskim, odnosno počasnim žigom kako bi docnije imali preča prava na bolja mesta u državnoj službi.

Tu je guranje, psovanje - u tom pomalo liče na nas Srbe, pa mi bi milo - otimanje ko će pre doći do vrata. Neki se čak i pogušaju.

Žigove udara naročiti činovnik u belom, svečanom odelu i blago ukoreva narod:

- Polako, zaboga, doći će svaki na red, niste valjda stoka da se tako otimate!

Počelo žigosanje. Neko jaukne, neko samo zastenje, ali niko ne održa bez ikakva glasa dok sam ja bio.

Nisam mogao gledati dugo to mučenje, već odem u mehanu; kad tamo, neki već zaseli te mezete i piju.

- Prebrinusmo i to! - govori jedan.

- More, mi i ne kukasmo mnogo, ali Talb se dere kao magarac... - reče drugi.

- A, eto ti tvoga Talba, a juče ga hoćete da predsedava na zboru!

- E, pa ko ga znao!

Razgovaraju, a stenju od bola i uvijaju se, ali kriju jedan od drugoga jer svakog sramota da se pokaže kukavicom.

Kleard se obruka, jer je zastenjao, a istakao se junaštvom neki Lear koji je tražio da mu se dva žiga udare i nije glasa pustio. Ceo grad je samo o njemu govorio s najvećim poštovanjem.

Neki su utekli, ali su bili prezreni od sviju.

Posle nekoliko dana šetao je onaj sa dva žiga na čelu ispravljene glave, dostojanstveno i oholo, pun slave i ponosa, i kud god prođe, sve se živo klanja i skida kape pred junakom svojih dana.

Trče ulicama za njim i žene i deca i ljudi da vide velikana narodnog. Kud god pređe, prostire se šapat pun strahopoštovanja:

- Lear, Lear!... To je on! Ono je taj junak što nije jauknuo ni glasa od sebe dao dok su mu dva žiga udarili!

Novine su pisale o njemu i obasipahu ga najvećom hvalom i slavom.

I zaslužio je ljubav narodnu.

*****

Slušam te hvale na sve strane, pa se tek i u meni probudi junačka krv srpska. I naši su stari junaci, i oni su umirali na kolju za slobodu. I mi imamo junačku prošlost i Kosovo. Svega me obuze narodni ponos i sujeta da osvetlam obraz svoga roda, i jurnem pred sudnicu pa poviknem:

- Šta hvalite vašeg Leara?... Vi još niste ni videli junake! Da vidite šta je srpska, viteška krv! Udarajte deset žigova, a ne samo dva!

Činovnik u belom odelu prinese mom čelu žig, ja se trgoh... Probudim se iza sna.

Protarem čelo u strahu i prekrstim se čudeći se šta sve čoveku ne dođe u snu.

"Umalo ja ne potamneh slavu njihovog Leara!" pomislim i okrenem se zadovoljno na drugu stranu, a bi mi pomalo krivo što se ceo san nije završio.

(Kraj)

Kraljević Marko po drugi put među Srbima

Saleteli mi Srbi, pa više od pet stotina godina kukaj: "Jao, Kosovo!"... "Kosovo tužno!"... "Kuku, Lazo!" Plakasmo tako preteći kroz plač dušmanima: "Mi ćemo ovako, mi ćemo onako!" Plačemo mi junački i pretimo, a dušman se smeje. A mi se dosetismo u jadu Marka i uzmemo zivkati čoveka da ustane iz groba, da nas brani i sveti Kosovo. Zivkaj danas, zivkaj sutra, zivkaj svaki čas, za svašta: "Ustani, Marko!"... "Dođi, Marko!"... "Pogledaj, Marko, suze!"... "Kuku, Kosovo!"... "Šta čekaš, Marko?" I tako to zivkanje pređe u bezobrazluk. Napije se neko u mehani, pa se tek kad potroši pare ražali za Kosovom, obuzme ga neko junačko čuvstvo pa odmah: "Jao, Marko, gde si sad?" I to, brate, nije malo, nego je to trajalo tako pet stotina leta. Na Kosovu već čitava baruština srpskih suza, a Marko se preturao po grobu, preturao, pa se već i mrtvu čoveku dosadilo.

I jednoga dana, pravo - pred božji presto.

- Šta je, Marko? - pita ga gospod blago.

- Pusti me, bože, da vidim šta rade dole oni moji slepci! Dosadi mi njihova kuknjava i zivkanje!

- E, Marko, Marko - uzdahnu gospod - sve ja znam; ali kad bi im se moglo pomoći, ja bih im prvi pomogao.

- Samo mi, gospode, povrati Šarca i oružje i daj mi staru snagu, pa me pusti da ogledam mogu li šta učiniti!

Bog sleže ramenima i mahnu zabrinuto glavom.

- Idi kad želiš - reče - ali nećeš dobro proći.

*****

I odjednom, nekim čudnim načinom, Marko se na svom Šarcu obrete na zemlji.

Okreće se oko sebe, razgleda predeo, ali nikako da se razabere gde je. Gleda Šarca. Jest, Šarac onaj isti. Gleda topuz, sablju, naposletku odelo. Sve isto, sumnje nema. Maši se tulumine. I ona tu, puna vina; tu su i laki brašnjenici. Sve ga uverava da je on onaj stari Marko, ali nikako da razazna gde je. Kako mu se teško bejaše odlučiti šta da sad na zemlji preduzme, on najpre odjaši Šarina, veza ga za jedno drvo, skine tuluminu i uze piti vino, da bi, ko veli, tako na dokolici o svemu dobro promislio.

Pije tako Marko i obazire se ne bi li zapazio koga poznatog, dok tek prozvižda pored njega jedan na velosipedu i uplašen od Markova čudna konja, odela i oružja potera što brže može osvrćući se da vidi koliko je već daleko od opasnosti. Marko se, opet, najviše prepade od čudna načina putovanja i pomisli da je kakva utvara; ali se ipak reši da se s tim

čudovištem pusti u borbu. Popi još jedan legen vina i dođe krvav do očiju, jedan dade Šarcu da popije, pa onda vrže tuluminu u travu, samur-kapu namače na oči i uzjaši Šarca koji već beše od pića krvav do ušiju. Vrlo se junak rasrdio i reče Šarcu:

"Ako l' mi ga, Šaro, ne dostigneš,
slomit ću ti noge sve četiri!"

Kad sasluša Šarac ovako strahovitu pretnju na koju se već odvikao na onom svetu, poteče kao nikad dotle. Kako je silan polegao, sve kolenima briše prašinu po drumu, a bakračlije tuku crnu zemlju. Beži i onaj pred njime kao da krila ima i sve se okreće. Gonili se tako dva puna sata, pa niti onaj da uteče, niti da se dade Marku stignuti ga. Dognaše se tako blizu jedne putničke mehane. Kad to vide Marko, poboja se da mu sasvim ne uteče u kakav grad, a i beše mu se već dosadilo juriti se, pa mu u tom pade na um topuzina. Izvadi je iz terkija i viknu srdito:

"Da si vila, pa da imaš krila,
il' da su te vile odojile,
pa da si mi lani pobjegnuo,
danas bi te Marko uhvatio!"

Reče to pa zaljulja topuzinom pokraj sebe i pusti je.

Onaj pogođen, pade, ali ga ni zemlja ne dočeka živa. Dopade Marko do njega, izvadi sablju te mu odseče glavu, metnu je Šarcu u zobnicu pa se pevajući uputi onoj putnoj mehani: a onaj ostade kopajući nogama kraj one vraške sprave. (Zaboravih reći da je i nju Marko isekao sabljom, onom istom što su je kovala tri kovača sa tri pomagača svoja, te je za nedelju dana udesili u oštricu da može seći kamen, drvo, gvožđe, jednom rečju svaku amajliju.)

Pred mehanom bilo puno seljaka, pa kad videše šta se učini i sagledaše srdita Marka, dreknuše od straha i prsnuše kud koji. Osta sam mehandžija. Trese se od straha kao u najžešćoj groznici, klecaju mu noge, razrogačio oči, a prebledeo kao mrtvac.

"Oj, boga ti, neznani junače, čij' su ovo prebijeli dvori?"

- pita Marko.

Neznani junak muca od straha i jedva objasni da je to putnička mehana i da je on glavom mehandžija. Marko se kaza ko je i otkud je i kako je došao da osveti Kosovo i da ubije sultana turskog. Mehandžija samo shvati reč: "da ubijem sultana", i još više ga strah obuzimaše što Marko dalje pričaše i zapitkivaše kuda je najpreči put do Kosova i kako će doći do sultana. Govori Marko, onaj dršće od straha i samo mu u pameti: "da ubije sultana!" Najzad Marko oseti žeđ pa zapovedi:

"Mehandžija, donesi mi vina,
da ja junak žećcu poutolim,
jera mi je grdno dodijala!"

Tu Marko odjaši Šarca, veza ga pred mehanu, a mehandžija uđe da donese vino. Vrati se otud noseći malu čašu od "deci" na poslužavniku. Tresu mu se ruke od straha, te se pljuska vino iz one čaše, i tako priđe Marku.

Kad vide Marko onu malu čašu, bednu, ispljuskanu, pomisli da onaj zbija s njime šalu. Rasrdi se jako i ošinu mehandžiju dlanom po obrazu. Udario ga je tako lako da mu je pomerio tri zdrava zuba.

Odatle Marko opet pojaha Šarca pa pođe dalje. Međutim oni seljaci što se razbegoše odjuriše pravo u srez policiji da jave za strahovito ubijstvo; a ćata otprati depešu novinama. Mehandžija privije na obraz hladne obloge, uzjaha konja pa pravo lekaru te uzme uverenje za tešku povredu; ode zatim advokatu, te ga ovaj detaljno ispita o svemu; uze pare i napiše krivičnu tužbu.

Načelnik sreski naredi odmah jednom pisaru da sa nekoliko naoružanih žandarma pođe u poteru za zlikovcem, a depešom pošalje raspis po celoj Srbiji.

Marko i ne sanja šta mu se sprema i kako su već stigle dve-tri strašne tužbe "snabdevene propisnom taksom" i navodima paragrafa za ubijstvo, za tešku povredu, za uvredu časti; pa onda tu je već "pretrpljeni bolovi", "troškovi oko lečenja", "toliko i toliko naknade za prekinuti rad u mehani, danguba, pisanje tužbe i takse." A već za prenošenje obespokojavajućih glasina o ubijstvu sultanovu javljeno je odmah ministarstvu šifrom, i otud dođe brz odgovor: "Neka se ta skitnica odmah uhvati i najstrože kazni po zakonu; a najrevnosnije neka se motri da se takvi slučajevi ne ponavljaju, jer to zahtevaju interesi naše zemlje, koja je sad u prijateljskim odnosima s turskom carevinom."

Munjevitom brzinom raznese se glas nadaleko o strašnom čoveku sa čudnim ruhom i oružjem i još čudnijim konjem.

Marko se uputio drumom od one mehane. Šarac ide hodom, a Marko se naslonio rukama na oblučje pa se čudi kako se sve to izmenilo: i ljudi, i okolina, i adeti, sve, sve. Bi mu teško što je ustajao iz groba. Nema njemu onih starih drugova, nema s kim da pije vino. Svet radi po okolnim njivama. Sunce pripeklo da mozak provri, radnici se povili, rade i ćute. On stade kraj druma pa ih dovikne, u nameri da pita za Kosovo; a radnici kad ga ugledaju, dreknu od straha pa prsnu kud koji iz njive. Sretne se s nekim u putu, a onaj stukne i stane kao ukopan, izbeči oči od straha, obazre se levo, desno, pa kao smušen smukne preko jendeka ili vrzine. Što ga Marko više priziva da se vrati, onaj sve žešće beži. Naravno da svaki od poplašenih odjuri pravo u sresku kancelariju i tuži za "pokušaj ubijstva". Pred sreskom kućom zakrčio narod da se ne može proći. Vrište deca, kukaju žene, uzbunili se ljudi, pišu advokati tužbe, kucaju se depeše, tumaraju policajci i žandarmi, po kasarnama trube dreče na uzbunu, zvone crkvena zvona, drže se po crkvama molepstvija da se ta beda otkloni od naroda. Prostruja glas kroz masu da se povampirio Kraljević Marko, te se

od te strahote poplaše i policajci i žandarmi, pa i sami vojnici. Kuda ćeš se, brate, boriti s Markom živim, akamoli još sad kad je vampir!

Jaše Marko lagano i čudi se čovek što Srbi beže od njega, kad su ga toliko zvali i toliko mu pevali. Ne može da se načudi čudu. Najzad pomisli da još i ne znaju ko je on, pa kad doznadu, zamišlja zadovoljno kako će ga divno dočekati, kako će on iskupiti sve Srbe pa se krenuti na sultana. Idući tako ugleda kraj druma divan hlad od velika hrasta, pa sjaši sa Šarca, veza ga, skide tuluminu i uze da pije vino. Pio tako i razmišljao, pa se junaku malo pridrema. I Marko se nasloni glavom bez ikakva uzglavlja i leže da boravi san. Taman ga san poče hvatati, dok tek Šarac, pripazivši neke ljude koji Marka opkoljavaju, poče nogom tući o zemlju. To beše sreski pisar s deset žandarma. Skoči Marko kao pomaman, prigrte ćurak izvrnuvši ga naopako (bio ga skinuo zbog vrućine), uzjaše Šarca, uze u jednu ruku sablju, u drugu topuzinu, a dizgin od Šarca drži u zubima, pa tako učini juriš među žandarme. Ovi se prepanuše, a Marko, onako srdit iza sna, uze jednog po jednog darivati: kog sabljom, kog buzdovanom. Nije se ni triput okrenuo, a već svih sedam s dušom rastavi. Pisar kad vide šta bi, zaboravi na izviđaj i paragrafe, već dade pleća pa stade da beži. Marko se naturi za njim i podviknu:

"Stani, kujo, neznana delijo, da te Marko kucne topuzinom!"

To reče pa zaljulja topuzinu i pusti za "neznanim delijom". Malo ga dohvati samo sapom od topuza, i onaj pade kao sveća. Zveknuše prazne bakračlije. Marko dopade do njega, ali ga ne htede pogubiti, već mu ruke sveza naopako. Zatim ga obesi svome Šarcu o unkaš i vrati se svojoj tulumini, pa kad uze piti, reče onom bedniku:

"Hodi, kujo, da pijemo vino!"

Onaj samo stenje od bola, previja se i praća onako obešen o unkašu, a to Marku dođe nešto za smeh, pa se uze smejati kako onaj sitno cvili. "Kao mače!" pomisli Marko, pa opet u smeh; lepo se čovek uhvatio za trbuh od smeha, a sve mu suze na oči, krupne kao orasi.

Uze onaj kroz plač moliti da ga pusti, a obećava da neće činiti krivični izviđaj.

Marku se još više dade na smeh, pa lepo da pukne čovek; i od silnog smeha nemade kad da govori desetercem, već pogreši te će reći prozom:

- Pa koji te vrag, jadniče u boga, nagna amo?

Ali ipak je Marko žalostiva srca. Ražali se čovek pa taman da priđe da odreši onoga, kad pogleda, a druga desetorica sa jedanaestim, poglavicom, svi isto onako odeveni kao i oni prvi, opet ga opkolili.

Marko dopade do Šarca, zbaci onoga u travu (te se onaj nekako otkotrlja nizbrdicom u jendek kraj druma i zaječa). A Marko uzjaha Šarca pa onako isto učini juriš. Opet, dok se okrenu dva-tri puta, svih deset žandarma s dušom rastavi, a pisar, opet, stade bežati, te Marko i njega stiže sapom od topuzine. Veza ga i obesi o unkaš, pa onda ode da izvadi

onog prvog iz jendeka. Onaj sav kaljav i mokar, pa se cedi voda s njega. Marko ga jedva od silna smeha donese do Šarca pa i njega obesi s druge strane o unkaš. Oba se koprcaju i stenju, cvile nemoćno i pokušavaju da se spasu, a Marko sve više i više u smeh, te čak jednom uzviknu:

- E, vala, samo zbog ovog smeha ne žalim što sam dolazio s onog sveta!

Ali gde je sreće, tu uvek ima i nesreće. Tako i sad. Taman Marko zadovoljan da se vrati tulumini te, kao veli, da dokusuri i onaj ostatak vina, dok se tek iz daljine čuše trube i doboši. Sve bliže i bliže. Šarac počne uznemireno frktati na nos i streljati ušima.

- Po-moooć! - zacviliše ona dvojica.

Sve bliže i bliže, trube i doboši sve jasnije se čuju, tutnji zemlja pod teškim topovima, grunuše plotuni pušaka. Šarac izbeči oči i uze skakati kao pomaman; zakreštaše ona dvojica i uzeše se praćati. Šarac sve uznemireniji. Marko se prilično zbuni od tog čuda, ali se prekrsti, naže legen s vinom, iskapi, pa pođe Šarcu govoriti:

"Davor, Šaro, davor, dobro moje, evo ima tri stotine leta kako sam se s tobom sastanuo, još se nikad nisi poplašio! Bog će dati, te će dobro biti."

Grunuše topovi, preznu i sam Marko, Šarac skoči kao da pobesne. Sletoše ona dvojica s njega i otkotrljaše se u jendek s kuknjavom. Marko se od sve muke nasmeja i jedva uspe da uzjaši Šarca.

Kad se izbliza već čuše puške i topovi, stušti Šarac preko onog jendeka kao besan, pa jurnu preko njiva i useva, preko trnja i jaruga. Ne može Marko da ga zaustavi. Povio se po konju, zaklonio rukom lice da ga ne izgrebe trnje; spao mu samur-kalpak, odskače sablja od bedara, a Šarac gazi sve pod sobom i juri kao besomučan. Taman iziđe na čistinu, a kad tamo vide da je opkoljen vojskom. Ječe trube, biju doboši, gruvaju puške, grme po okolnim visovima topovi. Pred njim vojska, za njim vojska, levo, desno, svuda. Šarac se prope pa jurnu pravo; Marko dokopa topuz i kidisa u gomilu, koja bivaše sve gušća oko njega. Teraše se više od dva sata, dok Šarac poče bacati krvavu penu, a i Marko se već umorio udarajući onom teškom topuzinom. Puške mu ne mogahu lako dodijati jer je na njemu oklop od gvožđa, ispod njega pancir-košulja ispletena od čelika, a povrh toga tri kata odela, pa tek ćurak od kurjaka. Ali koje puške, koje topovi, koje masa udaraca, savladaše Marka. Oduzeše mu konja, oduzeše oružje, vezaše ga i stražarno ga povedoše u srez na isleđenje.

Pred njim deset vojnika, za njim deset, i tako isto s obe strane po deset s punim puškama i bajonetima na njima. Ruke mu vezane naopako, pa udarene lisice; na noge metnuli teške okove od še'set oka. Kao glavna straža je bataljon vojnika napred, puk gura pozadi, a za pukom gruva divizija, koju završuje divizijar opkoljen generalštabom, a sa strane otud i otud tutnje divizioni artiljerije po visovima. Sve to spremno kao u ratno doba. Šarca vode dvanaest vojnika, po šest sa svake strane, a i njemu metnuli jake ćusteke i mrežu na usta da koga ne ujede. Marko se namrštio, u obrazima došao setan, neveseo, opustio brkove te

pali po ramenima. Svaki mu brk koliko jagnje od po godine, a brada do pojasa, kao jagnje godišnjače. Usput kud ga sprovode, penje se svetina po vrljikama, plotovima i drveću samo da bi ga videla, a on i inače sve one oko sebe za čitavu glavu, i više, nadvisio.

Dovedoše ga u sresku kuću. U svojoj kancelariji sedi sreski načelnik, mali žurav čovečić upalih grudi, tupa pogleda, kašljuca pri govoru, a ruke mu kao štapići. S leve i desne strane stola njegova po šest pandura sa zapetim pištoljima.

Izvedoše okovana Marka preda nj.

Kapetan se uplaši od okovana Marka, dršće kao u groznici, izbečio oči pa ne može da progovori. Jedva se pribra i kašljucajući poče promuklim glasom pitati:

- Kako se zovete?

- Marko Kraljević! - jeknu glasina, i kapetan se strese i ispusti pero. Oni panduri stukoše nazad, a svetina zaglavi vrata.

- Molim vas, govorite tiše jer stojite pred vlašću! Ja nisam gluh! Kad ste rođeni?

- 1321.

- Odakle ste?

- Iz Prilepa, grada bijeloga.

- Čime se zanimate?

Marko se nađe u čudu kad ga ovo upita.

- Pitam: jeste li činovnik, trgovac, ili radite zemlju?

- Nije meni ni babo orao,
pak je mene hljebom othranio!

- Kakvim ste poslom došli onda?

- Kako: kakvim poslom? Pa zovete me iz dana u dan već pet stotina godina. Jednako me pevate u pesmama i kukate: "Gde si, Marko? Dođi, Marko! Kuku, Kosovo!" pa mi se već u grobu dodijalo, i zamolih boga da me pusti da dođem ovamo.

- O, brate slatki, glupo si uradio! Koješta, ta to se samo tako peva. Na pesmu, da si bio pametan, ne bi ni polagao, niti bismo sad imali toliku nevolju i mi s tobom i ti s nama. Da si zvanično, pozivom, pozvat, e to je već drugo. A ovako nemaš olakšavajuće okolnosti... Koješta, kakva posla ti ovde možeš imati... - završi kapetan nervozno, a u sebi pomisli: "Idi

dovraga i ti i pesma! Izmotavaju se ljudi te pevaju koješta, pa sad mene ovde hvata groznica!"

- Oj Davori, to Kosovo ravno, šta li si me dočekalo tužno poslije našeg čestitoga kneza da car turski sad po tebi sudi!...

- govori Marko za svoj račun, a zatim se obrati načelniku sreskom:

- Ja ću poći, ako niko neće, hoću poći makar doći neću, otići ću gradu Carigradu, pogubit ću cara od Stambola...

Kapetan poskoči s mesta.

- Dosta, to je nova krivica. Vi nam time činite grdnu nesreću jer sad je naša zemlja u prijateljskim odnosima s turskom carevinom.

Marko zinu od čuda. Kad ču to, umalo ne pade u nesvest. "U prijateljstvu s Turcima!... Pa koga me vraga zivkaju?" misli u sebi i ne može da se pribere od čuda.

- Nego molim vas, vi ste počinili silne krivice, za koje ste optuženi:

1. - 20. ovog meseca izvršili ste grozno ubijstvo nad Petrom Tomićem, trgovcem koji se šetao na velosipedu. Ubijstvo ste izvršili s predumišljajem, što svedoče navedeni u tužbi: Milan Kostić, Sima Simić, Avram Srećković i drugi. Pokojnog Petra ste, prema tačnom uviđaju i lekarskom pregledu, ubili tupim, teškim oruđem, a zatim ste mrtvacu odsekli glavu. Hoćete li da vam pročitam tužbu?

2. - Napali ste istog dana na Marka Đorđevića, mehandžiju iz V..., u nameri da ga po svojoj svirepoj prirodi ubijete, ali je on srećno umakao. Tome uvaženom građaninu, koji je bio i poslanik narodni, izbili ste tri zdrava zuba. Prema lekarskom uverenju to je teška povreda. On je podneo tužbu i traži da se kaznite po zakonu i da mu platite odštetu, dangubu i sve parnične troškove.

3. - Izvršili ste ubijstvo nad dvadeset žandarma i teško ste ranili dva sreska pisara.

4. - Ima preko pedeset tužbi za pokušaje ubijstva.

Marko ne ume da progovori od čuda.

- Mi ćemo ovde stvar islediti, a dotle ćete biti u zatvoru ovde, pa ćemo stvar posle sprovesti sudu. Tada možete uzeti koga advokata da vas brani.

Marko se seti pobratima Obilića pa pomisli kako bi ga on tek branio! Dođe mu nešto teško, proli suze od očiju i jeknu:

- A moj pobro, Obilić Milošu, zar ne vidiš il' ne haješ za me, u kakve sam jade zapanuo, hoću rusu izgubiti glavu, a na pravdi boga istinoga!...

- Vodite ga sad u zatvor! - reče kapetan bojažljivo i promuklo se nakašlja.

*

Stvar je, naravno, dalje išla svojim pravilnim tokom. Pošto policija učini uviđaje na licu mesta, detaljno isledi krivice, sprovede sva akta na dalji rad.

Sud je određivao pretrese, pozivao svedoke, činio suočenja. Državni tužilac, razume se, tražio je da se Marko osudi na smrt; Markov advokat, opet, vatreno dokazuje da je Marko nevin i traži da se pusti u slobodu. Marka izvode na suđenje, saslušavaju, vraćaju opet natrag u zatvor. I on se nekako zbunio od čuda što se sve čini s njime. Najgore mu bejaše što je morao piti vodu, a on na nju nije navikao. Sve bi on lako podneo, junak je, ali osećaše da mu voda veoma škodi. Poče se sušiti i venuti. Ni onaj Marko, ni daj bože; lepo dođe čovek kao biljka, vise haljine na njemu kao da nisu njegove, a kad ide, čisto se povodi. Često bi u očajanju jeknuo:

- Ah, bože, ta ovo je gore od proklete azačke tamnice!

Naposletku sud donese presudu u kojoj, imajući u vidu zasluge Markove za srpstvo i mnoge olakšavajuće okolnosti, osudi Marka na smrt i da plati odštete i sve parnične troškove.

Stvar ode apelaciji, i ona smrtnu kaznu zameni večitom robijom, jer uze Markove krivice kao delo političke prirode, a kasacija nađe nepravilnosti i vrati akta sudu tražeći da se još neki svedoci ispitaju i zakunu.

Dve godine je tako trajala ta sudska procedura, i naposletku i kasacija osnaži preinačenu presudu kojom se Marko osuđuje na deset godina robije u teškom okovu, a da plati sve krivične i sudske troškove, ali ne kao politički krivac, jer je dokazano da ne pripada nijednoj političkoj partiji.

Naravno da se za ovakvu presudu imalo na umu da je to veliki narodni junak Kraljević Marko i da je ovo suđenje jedinstven slučaj. Najzad, nije ni bila laka stvar. Našli su se u zabuni i najveći stručnjaci. Kako ćeš osuditi na smrt nekog koji je i inače pre tolikog vremena umro, pa se nanovo pojavio s onog sveta?

I tako Marko na pravdi boga dopade tamnice. Kako se sudski i krivični troškovi nisu iz čega drugog imali naplatiti, to se javnom licitacijom odredi prodaja Markova Šarca, odela i oružja. Oružje i odelo odmah otkupi država na veresiju za muzej, a Šarca kupi tramvajsko društvo za gotove pare.

Marka ošišaju, obriju, okuju u teške okove, obuku u belo odelo i sprovedu u grad beogradski. Tu je Marko mučio muke kakve nikada nije ni mislio da može podnositi.

Ispočetka je vikao, ljutio se, pretio, ali se postepeno svikne i mirno preda sudbini. I, razume se, da bi ga za to vreme izdržavanja kazne naučili čemu i spremili za društvo u kome treba, po izdržanoj osudi, da dela kao koristan član, počeše ga malo-pomalo privikavati korisnim poslovima: nosio je vodu, zalivao bašte i plevio luk, a docnije poče učiti da pravi britvice, četke, kudelje i vazda stvari.

A siromah Šarac vuče tramvaj jutrom i večerom, bez prestanka. I on oronuo. Zavodi se kad ide, a čim ga ustave, zadrema i sanja možda srećno doba kad je pio iz čabra rumeno vino, nosio u grivi zlatne pletenice, na kopitama srebrne potkovice, na prsima zlatna silambeta, a uzdu pozlaćenu, - kada je na sebi nosio u ljutim bojevima i megdanima svoga gospodara i pod njim stizao vile. Sad je omršao: samo koža i kosti, broje mu se rebra, a o kukove možeš torbe obesiti.

Marku je najteže bilo kad se desi slučaj te ga sprovode nekuda na rad, i vidi svoga Šarca tako propala. Više ga je to bolelo nego svi njegovi jadi. Često bi, kad vidi Šarca tako bedna, prolio suze i s uzdahom počeo:

"Davor, Šaro, davor, dobro moje!..."

Šarac se onda okrene i bolno zarže, ali u tom zazvoni kondukter, i tramvaj krene dalje, a stražar učtivo opomene Marka da produži put, jer mu imponovaše snaga i rast Markov. Tako i ne dovrši rečenicu.

Tako je siroma Marko mučio muke za rod svoj deset godina ne napuštajući ideje o osveti Kosova. Tramvajsko društvo je Šarca škartiralo, te ga kupi neki baštovandžija da mu okreće dolap.

Prođe i tih deset godina muka. Pustiše Marka.

Imao je nešto ušteđena novca što je zaradio prodajući razne stvarčice koje je sam izrađivao.

Prvo ode u mehanu te zovnu dva berbera da ga izmiju i obriju, zatim naruči da mu se ispeče ovan od devet godina i da mu se primakne dosta vina i rakije.

Hteo je najpre da se tako dobrom hranom i pićem malo ponačini i da se oporavi od tolikih muka. Posedi tako više od petnaest dana, dok malo oseti da se povratio, pa onda počne smišljati šta da preduzme.

Mislio, mislio, i najzad smislio jedno. Preruši se da ga niko ne može poznati i pođe da prvo potraži Šarca, da i njega izbavi nevolje, pa da onda stane ići od Srbina do Srbina i da razabere koji su to što su ga toliko zvali, da li su ovo Srblji što ga zatvoriše, i kako će se najbolje osvetiti Kosovo.

Čuje Marko da je njegov Šarac kod nekog baštovandžije i da tamo okreće dolap, pa se uputi tamo gde mu rekoše da će ga naći. Otkupi ga jeftino, jer ga je onaj i sam hteo dati

Ciganima, pa ga odvede jednom seljaku i pogodi se s njim da ga hrani detelinom i da ga neguje ne bi li se Šarac povrnuo. Zaplakao Marko kad je video jadnog Šarca kako čudno izgleda. Onaj seljak beše neki dobar čovek te se smiluje i primi Šarca na hranu, a Marko pođe dalje pešice.

Naiđe idući tako na jednog siromašnog seljaka na njivi gde radi i nazove mu boga.

Marko sta s njime razgovarati o ovome, o onome, dok tek uz razgovor reče:

- Kako bi bilo kad bi sad ustao Marko Kraljević pa da dođe k tebi?

- To već ne može da bude - veli seljak.

- Al' baš kad bi došao, što bi ti radio?

- Zvao bih ga da mi pomogne da okopam ovaj kukuruz - našali se seljak.

- Al' kad bi te on pozvao na Kosovo?

- More, ćuti, brate slatki, kako te Kosovo snašlo! Nemam kad da odem u čaršiju da kupim soli i opanke deci. A, vidiš, nema se čim ni kupiti.

- Dobro, brate, ali znaš li ti da je na Kosovu propalo naše carstvo, pa treba Kosovo osvetiti?

- Propao sam i ja, moj brate, gore ne može biti. Vidiš da idem bos?... A dok me stegne plaćanje poreza, neću znati ni kako mi je ime, a jadno ti mi Kosovo!

Naiđe Marko na kuću jednog imućnog seljaka.

- Pomozi bog, brate!...

- Bog ti dobro dao! - odgovori ovaj i gleda ga sumnjivo... - A otkud si ti, brate?

- Izdaleka sam, pa bih rad da prođem ovuda da vidim kako žive ovdašnji ljudi.

I ovome Marko uz razgovor pomene kako bi bilo kad bi se Marko Kraljević opet pojavio i pozvao Srbe da osvete Kosovo.

- Slušao sam da se neki ludak pre desetak godina izdavao za Marka Kraljevića i učinio neka zločinstva i krađe, te ga osudili na robiju.

- Jest, slušao sam i ja to; nego što bi ti radio se javi pravi Marko pa da te pozove na Kosovo?

- Dočekao bih ga, dao mu dosta vina da pije i ispratio ga lepo.

- A Kosovo?

- Kakvo Kosovo na ove oskudne godine?! Košta to mnogo! Veliki je to trošak, moj brate!...

Ostavi Marko njega i pođe dalje. Po selu svud tako. Neki se povili za motikom pa samo prime boga i ne govore dalje ništa. Ne mogu ljudi da dangube; treba okopati i svršiti poslove na vreme, ako se hoće da dobro urodi žito.

I tako se Marku dosadi u selu, pa se reši da ode u Beograd da tamo pokuša neće li moći šta da učini za Kosovo i obavestiti se otkuda onoliki silni pozivi, iskreni, od srca, a ovakav doček.

Dođe u Beograd. Kola, tramvaji, ljudi, sve to juri, žuri, ukršta se, susreće se. Činovnici žure u kancelariju, trgovci poslom trgovačkim, radnici za svojim radom.

Sretne jednog uglednog, lepo obučenog gospodina. Priđe mu Marko i pozdravi se. Onaj, malo zbunjen, stuče natrag, a i bi ga stid od Markova loša odela.

- Ja sam Marko Kraljević. Došao sam amo da pomognem svojoj braći! - reče Marko i ispriča sve, kako je došao, zašto je došao, šta je sve bilo s njim i šta misli dalje raditi.

- Ta-ko. Milo mi je što sam vas upoznao, gospodine Kraljeviću! Baš mi je milo! Kad mislite u Prilep?... Milo mi je, verujte; ali, izvinite me, žurim u kancelariju. Servus, Marko! - reče onaj i ode žurno.

Marko sretne drugog, trećeg. Koga god sretne, tako se mahom svrši razgovor sa onim: "Žurim u kancelariju! Servus, Marko!"

I tako Marko, razočaran, stade očajavati. Ide ulicama, ćuti, namrštio se, brkovi mu pali na ramena; ne zaustavlja nikog, ne pita nikog ništa. A i kog će više pitati? Koga god vidi, žuri u kancelariju. Kosovo baš niko i ne pominje. Naravno, kancelarija je preča od Kosova. Marko postade pored sve jačine svojih živaca nervozan na tu prokletu kancelariju koja po njegovu mišljenju tako s uspehom konkuriše Kosovu. Najzad mu poče postajati sve dosadnije i dosadnije sred te gomile ljudi, koji kao da ništa ne rade, već samo žure u kancelariju. Seljaci se, opet, žale na nerodne godine i kmetove, žure na njive, rade vazdan i nose pocepane opanke i dronjave čakšire. Izgubi Marko svaku nadu u svoj uspeh te niti više koga šta pitaše, niti se s kim sastajaše. Jedva je čekao da ga bog opet pozove na onaj svet da se više ne muči, jer svaki Srbin bejaše zauzet prečom svojom brigom i poslom, a Marko se osećaše savršeno izlišan.

Jednog dana tako iđaše setan, neveseo, a i pusta blaga mu već bejaše ponestalo te ni vina nije su čim imao piti, a krčmarica Janja je davno i davno u grobu - a ona bi mu još dala da pije vino veresijom. Ide tako ulicom oborene glave, a gotove mu suze udarile, kad se seti dobrog doba i drugova, a naročito lepe vatrene Janje i njenog hladnog vina.

Kad odjednom primeti pred jednom velikom mehanom mnogo sveta i ču iznutra veliku graju.

- Šta je ovo ovde? - upita jednog, naravno prozom, jer je i on od muke batalio u stihovima razgovarati.

- Ovo je patriotski zbor! - reče mu onaj i promeri ga od glave do pete, kao sumnjivu osobu, i odmače se malo od njega.

- A šta se čini tamo?... - opet će Marko.

- Idi, brate, pa vidi! - reče onaj ljutito i okrete leđa Marku.

Marko uđe, umeša se u gomilu i sede u kraj na jednu stolicu da ne pada u oči njegov veliki rast.

Ljudi dupke puno, a svi razdraženi vatrenim govorom i debatom, te Marka niko i nije primetio.

Na počasnom mestu tribina, i na njoj sto za predsedništvo i jedan sto za sekretara.

Cilj je zbora bio da se donese rezolucija kojom će se osuditi varvarsko ponašanje Arnauta na Kosovu, pa i u celoj Staroj Srbiji i Makedoniji, i zulumi koje Srbi trpe od njih na svom rođenom ognjištu.

Kod ovih reči, kad je predsednik govorio objašnjavajući cilj zbora, Marko se preobrazi. Oči mu sinuše strašnim žarom, uzdrhta celo telo, pesnice se, gotove za boj, počeše stezati, a zubi škrguću.

- Jedva jednom nađoh prave Srbe koje sam tražio. Ovi su mene zvali!... - pomisli Marko veseo i uživaše kako će ih obradovati kad im se javi. Vrtio se na stolici od nestrpljenja da se umalo nije sva izlomila. Ali ne htede odmah, čekao je najzgodniji trenutak.

- Ima reč Marko Marković! - obrati se predsednik i lupi o zvono.

Svi se utišaše da čuju najboljeg govornika.

- Gospodo i drugovi! - poče ovaj. - Neprijatno je za nas, ali me same prilike, samo osećanje nagoni da počnem svoj govor Jakšićevim stihovima:

"Mi Srbi nesmo, mi ljudi nesmo!... - - - - - - - - - - - - - - - - - - Ta da smo Srbi, ta da smo ljudi, ta da smo braća, oh bože moj! Ta zar bi tako s Avale plave gledali ledno u ognjen čas, ta zar bi tako, oh braćo draga, ta zar bi tako prezreli nas?!"

Nastade tajac. Niko ne disaše. Tišinu samo za trenutak prekide škrgut Markovih zuba i škripa one stolice na kojoj je sedeo, te ga mnogi okolo pogledaše sa gnevom i prezrenjem što kvari tu svetu, patriotsku tišinu.

Govornik produži:

- Jest, drugovi, strašan prekor velikog pesnika na ovo naše meko koleno. Izgleda, zbilja, kao da nismo ni Srbi ni ljudi. Mi mirno gledamo kako pada svakog dana po nekoliko srpskih žrtava od krvavog handžara arnautskog, gledamo kako se pale srpske kuće u prestonici Dušanovoj, kako se beščaste srpske kćeri i narod trpi muke najveće tu, u krajevima gde beše stara srpska slava i gospodstvo! Da, braćo, iz tih krajeva, pa i iz Prilepa, postojbine našeg najvećeg junaka Kraljevića, čujte ropske uzdahe i zvuk lanaca koje bedni potomak Markov još vuče; a Kosovo tužno još se i sad svakim danom zaliva srpskom krvlju, još čeka osvetu, još žedni za krvlju neprijateljskom, koju traži pravedna krv Lazareva i Obilićeva! I mi i danas, nad tim tužnim razbojištem, nad tim svetim grobljem naših div-vitezova, nad tim poprištem slave besmrtnoga Obilića, možemo jeknuti uz onaj tužni jek gusala što ga narod poprati pesmom, u kojoj naš veliki junak Kraljević, kao predstavnik tuge narodne, proliva suze od očiju i govori:

"Davor, zdravo, ti Kosovo ravno, što li si mi dočekalo tužno!..."

Marku se kod tih reči skotrljaše suze kao orasi, ali se ne hte javljati. Čekao je šta će se dalje uraditi. A u duši mu dođe tako milo da je zaboravio i oprostio sve muke što ih dosad podnese. Bi za ovakav trenutak dao i svoju rusu glavu sa ramena. Beše čak gotov poći na Kosovo, pa ma opet dopao robije.

- Za srce ujedaju ove reči svakog Srbina, tu s Markom plače ceo narod naš; ali sem tih plemenitih suza velikog viteza našeg treba nam još i mišica Kraljevića i Obilića!... - produžuje sve vatrenije govornik.

Marko, krvav do očiju, strašna pogleda, đipi i sa stegnutim pesnicama dignutim više glave jurnu ka govorniku kao razjareni lav. Mnoge obali i pogazi nogama, te nasta kuknjava. Predsednik i sekretari pokriše lice rukama i u strahu se zabiše pod sto, oduševljeni Srbi pozaglavljivaše vrata sa strašnom, očajnom drekom.

- Pooomoooć!

Govornik prebledeo, klecaju mu noge, dršće kao u groznici, pogled se ukočio, usne modre. Upinje se da proguta pljuvačku te pruža vratom i požmuruje. Marko stiže do njega i zamlatara rukama više njegove glave a viknu strahovitim glasom:

- Evo Marka, ne bojte se, braćo!

Govornika obli znoj, dođe u licu kao čivit, zanija se i pade kao sveća.

Marko stuče natrag, zagleda se u onog onesvešćenog bednika, spusti ruke i s izrazom neobična čuđenja obazre se oko sebe. Sad se tek skameni od čuda kad vide kako su Srbi zaglavili vrata i prozore i viču očajno:

- Pomoć! Policija!... Zlikovac!

Marko se, malaksao od čuda, spusti na jednu stolicu i zaroni glavu među svoje kosmate, krupne ruke.

Sad mu bejaše najteže, jer posle tako silne nade u siguran uspeh i tolikog oduševljenja nastade nagli obrt situacije.

Dugo je Marko sedeo tako, u istom položaju, ne mičući se, kao okamenjen.

Malo-pomalo poče se kuknjava utišavati, te mesto one malopređašnje strašne dreke nastade mrtva tišina, u kojoj se lepo moglo čuti dosta teško disanje onog onesveslog govornika koji se počeo malo povraćati. Ta čudna, neočekivana tišina učini da predsednik zbora, potpredsednik i sekretari počeše bojažljivo, oprezno podizati malo-pomalo glavu. Gledaju prestravljeno jedan drugog s čudnim izrazom pitanja na licima: "Šta je sve ovo, ako ko boga zna?" Zatim počeše s većim čudom razgledati oko sebe. Sala gotovo ispražnjena, samo sad spolja vire mnoge rodoljubive glave kroz otvorena vrata i prozore. U sali Marko, kao kamen, sedi na stolici, s laktovima na kolenima i glavom naslonjenom na ruke. Ne miče se, ne čuje se ni disanje. Oni se izgaženi odvukli pobauljke za ostalima napolje, a onesvesli govornik se povraća, gleda i on bojažljivo oko sebe, pita se, gleda u predsednika i sekretara, pa i on njih i oni njega, kao da sa čuđenjem, u strahu pitaju jedno drugo: "Šta bi ovo s nama? Jesmo li zaista ostali živi?" S najvećim čuđenjem im se svima zaustavljaju pogledi na Marku, a posle opet između sebe izmenjuju poglede koji sa izrazima lica kao da pitaju i odgovaraju: "Ko je ovo strašilo!?... Šta da se radi?! - Ne znam!"

I na Marka ova neočekivana tišina uticaše da podigne glavu. I na njegovom licu beše gotovo isti izraz čuđenja: "Šta bi ovo odjednom, ako ko boga zna, braćo moja!?"

Najzad Marko nežno, meko, koliko je on to mogao, oslovi onoga govornika s pogledom punim milošte:

- Što ti bi, brate slatki, te pade?...

- Udario si me pesnicom! - reče ovaj prekorno i pipnu se rukom po temenu.

- Ta nisam te se ni dotakao, tako mi višnjega boga i svetog Jovana! Ti si lepo govorio, i veliš da Srbima treba Markova desnica, a ja sam glavom Kraljević Marko pa ti se samo javih; no ti si se prepanuo.

Svi se prisutni još gore zbuniše i počeše uzmicati od Marka.

Marko sad propriča šta ga je nagnalo da umoli boga da ga pusti da dođe među Srbe, i šta je sve s njim bilo, i kakve je muke podneo, i kako su mu oružje i odelo i tuluminu oduzeli, i kako je Šarac propao vukući tramvaje i okrećući dolap baštovandžijski.

Sad se govornik malo povrnu te reče:

- Ej, brate, baš si ludo uradio!

- Dosadi mi vaša kuknjava i neprestano zivkanje. Preturah se u grobu, preturah se više od pet vekova, pa baš se ne mogaše više trpeti!

- Ama, to pesme pevaju, brate slatki! To se samo tako peva. Ti ne znaš za poetiku!

- Lepo, molim te, peva se, ali tako ste i govorili! Eto, ti sad baš tako isto govoraše!

- Nemoj biti prostodušan, molim te, brate, nije to sve tako kao što se govori. To se tako govori da je stil lepši, kitnjastiji! Vidi se da ni retoriku ne znaš. Starinski si ti čovek, brate slatki, pa ne znaš mnoge stvari! Nauka je, dragi moj, daleko doterala. Govorim, razume se; ali ti treba da znaš da po pravilima retorike govornik treba da ima lep, kitnjast stil, da ume da oduševi slušaoce, da pomene i krv i nož i handžar i ropske lance i borbu! Sve je to samo lepote stila radi, i niko ne misli ozbiljno kao to ti da treba odmah zasukati rukave, pa dede, udri se istinski. Tako isto i u pesmi se baca fraza: "Ustani, Marko..." i tako dalje, ali je to lepote radi... Ne razumeš, brate, glupo si uradio, vidi se da si prost čovek, starog kova! Primaš još reči u bukvalnom značenju, a ne znaš da literarni stil nastaje tek pojavom tropa i figura.

- Pa šta ću sad? Niti me bog poziva natrag, niti ovde mogu opstati.

- Zaista nezgodno! - umeša se predsednik kao zabrinuto.

- Vrlo nezgodno! - rekoše istim tonom i ostali.

- Šarac mi je kod jednog seljaka na ishrani, odela i oružja nemam, a ponestalo mi i blaga! - reče Marko u očajanju.

- Vrlo nezgodno! - ponovi svaki od prisutnih po jedanput.

- Kad biste imali dobre žirante, pa da nekako uzmete novaca na menicu! - reći će govornik.

Marko ne razumede.

- Imate li dobrih prijatelja ovde u mestu?

- Nemam ovde nikoga do boga,
nema ovde pobratima moga,
pobratima Obilić Miloša,

pobratima Toplice Milana,
pobratima...

Htede Marko još ređati, ali ga ovaj govornik prekide:

- Dosta bi bila dvojica! Ne treba više!

- Nego mislim na nešto... - poče predsednik zamišljeno, važno i zastade trljajući čelo rukom a posle kraćeg ćutanja obrati se Marku s pitanjem:

- Jesi li pismen?... Umeš li čitati i pisati?

- Umem i čitati i pisati - veli Marko.

- Mislim se nešto, kako bi bilo da nekako podneseš molbu za neku službicu? Mogao bi negde moliti da te postave za praktikanta.

Jedva se Marko objasni s njima što je to praktikant, i na kraju krajeva pristade jer mu rekoše da će na godinu imati po šeset-sedamdeset dukata, a on junak ne imađaše ni dinara.

Napisaše mu molbu, dadoše mu pola dinara za marku i pola dinara da se njemu nađe u nevolji ako bi mu što bilo do nevolje, i uputiše ga u ministarstvo policije da preda molbu.

Okolina utiče na čoveka, pa i Marko morade unekoliko podleći tom uticaju te poče i on zajedno sa svojim vrlim potomcima šetkati, pljuckati i gurati se pred ministarskim vratima s molbom u ruci, čekajući da iziđe pred ministra i da moli malo državne službice - koliko tek da se hrani hlebom, naravno belim.

Razume se da to džonjanje pred vratima nije trajalo kratko vreme, i posle nekoliko dana mu rekoše da molbu preda u arhivu da se zavede.

Markova molba zadala je ministru velike muke.

- O, brate, šta da radim s ovim čovekom? Poštujemo ga, recimo; sve, sve, ali nije trebalo da dolazi. Nije čovek za ovo vreme.

Najposle mu da, imajući u vidu njegov veliki glas i ranije zasluge, za praktikanta u jednom zabačenom srezu u unutrašnjosti.

Sad Marko jedva izmoli da mu povrate oružje i dadu u ministarstvu jednu celu plate, te ode da iskupi Šarca.

Šarac pored dobre hrane ipak nije ni izdaleka izgledao kao pre, oronuo mnogo. Ali i Marko je bio lakši bar trideset oka.

I tako Marko obuče odelo, pripasa oružje, opremi Šarca, napuni tuluminu vinom, obesi je o unkaš, uzjaši Šarca, prekrsti se i pođe na dužnost drumom kuda mu rekoše. Mnogi su ga savetovali da ide železnicom, ali on ne hte ni za živu glavu.

Kud god Marko skita, sve pita za taj srez i kazuje ime sreskog načelnika.

Posle dan i po hoda stiže. Uđe u avliju sreske kancelarije, odjaha, priveza Šarca za jedan dud, skide tuluminu i sede pod oružjem da u hladu pije vino.

Panduri, praktikanti, pisari izviruju kroz prozore s čuđenjem; a svet daleko obilazi junaka.

Dolazi kapetan, kome je javljeno da Marko dolazi u njegov srez.

- Pomoz' bog! - reče.

- Bog pomogo, neznani junače! - odgovori Marko. Čim se on dokopa oružja, konja i vina, zaboravi sve muke i odmah se poče po starinski ponašati i govoriti stihom.

- Jesi li ti novi praktikant?

Marko se kaza, a zatim kapetan reče:

- E, pa ne možeš ti biti u kancelariji s tim tulumom i oružjem.

- Ovakav je adet u Srbalja,
prek' oružja mrko piju vino,
pod oružjem i sanak borave!

Kapetan mu stade objašnjavati da mora skinuti oružje ako misli ostati u službi i primati platu.

Vide Marko da mu nema druge, jer šta će čovek, mora živeti, a blaga mu ponestalo; ali se doseti te zapita:

- Ima li neka služba gde se nosi oružje da bih ja mogao u njoj biti?

- Ima pandurska služba.

- Šta radi pandur?

- Pa prati činovnike na putu s oružjem, ako bi ih ko napao, da ih brani; pazi na red, pazi da ko ne nanese kome štete, i takve stvari - reče kapetan.

- E, tako! To je lepa služba!... - oduševi se Marko.

*

I tako Marko postane pandur. Ovo je opet uticaj okoline, uticaj vrlih potomaka sa vrelom krvlju i oduševljenjem da posluže svojoj otadžbini. Ali Marko ni u ovoj službi ne mogaše biti tako prilagođen i valjan ni izbliza kakav bi mogao biti i najgori njegov potomak, akamoli drugi bolji.

Idući sa kapetanom po srezu vide Marko mnogu nevolju, a kad mu se učini jednog dana da ni njegov kapetan ne radi baš pravo, udari ga dlanom te mu izbije tri zuba.

Zbog toga Marka uhvate posle dugog bojnog okršaja i sprovedu u ludnicu na pregled.

Taj udar Marko ne mogaše podneti i presvisne, potpuno razočaran i namučen.

*

Kad iziđe pred boga, a bog se smeje, sve se tresu nebesa.

- Osveti li, Marko, Kosovo? - pita kroza smej.

- Namučih se, a jadno mi Kosovo, nisam ga ni video! Biše me, apsiše me, pandurisah, i najzad me sprovedoše među lude!... - žali se Marko.

- Znao sam ja da nećeš bolje proći... - veli gospod blago.

- Hvala ti, bože, te me oprosti muka; a više ni sam neću verovati kukanju mojih potomaka i plaču za Kosovom! A ako im treba pandura, bar za tu službu imaju dosta na izbor, sve boljeg od boljeg. Bože mi oprosti, ali mi se čini da i nisu moji potomci, iako mene pevaju, nego da su potomci onoga našeg Sulje Ciganina.

- Njega sam ja i hteo poslati da me nisi ti onako molio da ideš. A znao sam da im ti ne trebaš!... - veli gospod.

- I Sulja bi danas među Srbima bio najgori pandur! Svi su ga u tome pretekli! - veli Marko, i zaplaka se.

Bog uzdahnu teško i sleže ramenima.

(Kraj)

Rečnik

Skraćenice i oznake

franc. - francuski rus. - ruski
grč. - grčki starosl. - staroslavenski
lat. - latinski tal. - talijanski
mađ. - mađarski tur. - turski
mj. - mjesto v. - vidi
njem. - njemački
[1]: pripovijetka "Kraljević Marko po drugi put među Srbima"
[2]: pripovijetka "Danga"
[3]: pripovijetka "Vođa"

A
adet (tur.) - običaj
amajlija (tur.) - zapis ili kakav osobit predmet koji tobože pomaže čovjeku da izbjegne kakvo zlo
ambis (grč.) - bezdan, provalija
apelacija (lat.) - viši sud
Arnautin - Albanac; krajevi koji se ovdje ([1]) spominju bili su do 1912. pod Turskom, pa je u njima često dolazilo do sukoba i stradanja
avlija (grč.) - dvorište, obor
azačka tamnica, od: Azak - nekakav grad u narodnoj pjesmi

B
babo (tur.) - otac
bajonet (franc.) - nož što se natiče na pušku (dobio ime po gradu Bayonne u Francuskoj gdje su se takvi noževi kovali)
bakračlija (tur.) - stremen, uzenđija
baštovandžija (tur.) - vrtlar
berber, berberin (tal.) - brijač
boca (od: bosti) - bodljikava biljka
boraviti san - u narodnoj pjesmi: spavati
brašnjenik - jelo od brašna, brašanica
blago - [1]: novac

C

Č
čabar - drven sud za vodu
čakšire (tur.) - hlače (obično suknene)
čaršija (tur.) - trg, pazar

časništvo zborsko - radno predsjedništvo zbora
čivit (tur.) - modrilo, indigo

Ć
ćata, ćato (tur.) - pisar
ćurak (tur.) - gornja haljina podstavljena krznom
ćustek (tur.) - konjska puta kojima se sapinju nemirni konji, bukagije

D
danga - žig; usijanim željezom žigošu se životinje, a nekad su žigosali i kažnjenike kojima su sudili zbog sramotnih zločina (krađa, kleveta,
preljub)
delija (tur.) - junak
depeša (franc.) - telegram
dizgin (tur.) - kaiši od uzde, vođice
dokusuriti - isplatiti (dug) do kraja; [1]: dovršiti
doboš (mađ.) - bubanj
dolap (tur.) - bunar na točak
drum (grč.) - cesta, put
dušmanin (tur.) - neprijatelj
dvaestak mj. dvadesetak

Dž
džonjati - čekati sjedeći i drijemajući

Đ

E
Evo ima tri stotine leta... - [1]: u narodnoj se pjesmi kaže da je Marko živio trista godina, a pisac je dodao na dnu stranice: "Ono na drugom svetu nije računao."

F
frkati, frktati - snažno disati

G
grad - [1] ("grad beogradski"): kula, tvrđava

H
hamajlija v. amajlija
handžar (tur.) - veliki nož koji se nosi za pasom

I
isleđenje (rus.) - ispitivanje, istraga
izbauljati - izaći pobaučke, tj. na rukama i nogama
izmotavati se - [1] ("Izmotavaju se ljudi te pevaju koješta..."):
šaliti se

J
jagnje godišnjače - jagnje od jedne godine
jendek (tur.) - jarak
jera - u stihu mj. "jer"

K
kapetan - [1]: sreski načelnik
kazati se - reći o sebi ko si i što si, predstaviti se
kidisati (tur.) - navaliti
kmet - seoski glavar
konak (tur.) - noćište
kudelja - konoplja; [1]: preslica
kuraž (franc.) - srčanost

L
legen (tur.) - bakreni sud
licitacija (lat.) - dražba, nadmetanje

Lj
ljuljka - ljuljaška; kolijevka koja se može ljuljati

M
međer (tur.) - dakle
mehana (tur.) - krčma, gostionica
mehandžija (tur.) - krčmar, gostioničar
mezetiti (tur.) - pomalo jesti uz piće
Mi Srbi nesmo... - Jakšićevi stihovi iz pjesme "Padajte, braćo!"; Kad je 1862. tuska vojska stala napadati Crnu Goru i pogranične hercegovačke krajeve, Crna Gora se našla osamljena. Đura Jakšić revoltira se zbog toga i podiže svojom pjesmom borbenost i solidarnost.
molepstvije (starosl.) - molitva
more (grč.) - "budalo"; u blažem smislu kao uzvik

N
nesmo - nismo

Nj

O
obespokojavati (rus.) - uznemiravati
oblučje - prednji, ispeti dio sedla, jabuka
obresti se - naći se
oka (tur.) - stara (arapska) mjera za težinu, 1,283 kg
ostruga - [3]: kupina

P
pancir-košulja (prema njem.) - košulja ispletena od čeličnih vitica kao obrana od hladnog oružja
pandur (tur.) - stražar
pandurisati - biti pandur
pijaca (tal.) - trg; poljana
pobaučke - na rukama i nogama, kao kad djeca pužu
pobauljke v. pobaučke
pogušati se - uhvatiti jedan drugoga za gušu, potući se
polipsati - pocrkati
ponačiniti se - oporaviti se
povampiriti se - postati vampir, vukodlak; praznovjerica da se čovjek poslije smrti može ponovo javiti na zemlji tobože kao đavolski duh
povoditi se - nesigurno hodati, ljuljati se
praćakati se - bacati se kao riba na suhu
praćati se v. praćakati se
praktikant (lat.) - vježbenik, najniži činovnički stepen u nekadašnjoj birokratskoj Srbiji
preznuti - prenuti se
Prilep - grad u Makedoniji, nekad prijestolnica Marka Kraljevića; u Prilepu su ostale ruševine Markova grada
prljuša - prhla, mršava zemlja

R
razabrati se - snaći se, doći k sebi
rešiti se (rus.) - odlučiti se
rus - rumen; kao epitet u narodnoj pjesmi: rusa glava

S
samur-kapa - kapa od samurovine (samur je životinja slična kuni a živi u Sibiru)
sap - držak
silambe (tur.) - kaiš na prsima konja, prsina, pršnjak
silembe v. silambe
smok - ono što se jede s kruhom (npr. sir)
srez - kotar
streljati ušima - strići ušima
strmeknuti - pasti strmoglavce
stuknuti - uzmaći
sujeta (starosl.) - taština
svirep (rus.) - okrutan, divalj

Š
še'set mj. šezdeset

T
tapnuti - lako udariti
terkija (tur.) - vrsta torbe, kao bisage

tiftik (tur.) - plavi pamuk
topuz (tur.) - staro oružje u obliku kijače sa gvozdenim "perima", buzdovan, šestoper
trop (grč.) - u književnom stilu: riječ uzeta u prenesenom značenju trorogljasta kapa - kapa koja se sprijeda i straga završava šiljkom, a nosili su je u stara vremena viši činovnici i oficiri
tulumina (tur.) - velika mješina

U
u sili - silom
uboj - bolno mjesto na tijelu od udarca
udžerica (tur.) - loša kolibica
unkaš (tur.) v. oblučje
uverenje (rus.) - potvrda

V
vazda - svagda; [1], [3]: mnogo
velosiped (franc.) - bicikl
vrći - staviti, položiti
vrgnuti v. vrći
vrlet - strm i kamenit kraj
vrljati - lutati, lunjati
vrljika - motka kojom se ograđuje neki prostor
vrzina - plot, živica

Z
zanijati se - zanjihati se, zaljuljati se
zavoditi se v. povoditi se
zobnica - torba iz koje konj zoblje zob
zulum (tur.) - nasilje

Ž
žandarm (franc.) - oružnik (posebna vrsta policije u prošlim režimima)
žirant (franc.) - jamac
žurav - malen i mršav